

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาการบริหารงานวิชาการแบบการมีส่วนร่วมของผู้บริหาร โรงเรียนตามการรับรู้ของครูวิชาการ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจังหวัดนราธิวาส ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำเสนอตามลำดับ ดังนี้

1. การรับรู้
2. การบริหารงานวิชาการ
3. การบริหารแบบการมีส่วนร่วม
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การรับรู้

ความหมายของการรับรู้

จากการศึกษาเอกสาร ตำราและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เกี่ยวกับความหมายของการรับรู้ที่ได้มีผู้ให้ความหมายไว้ต่างๆ กัน ดังนี้

กุสุมา ภูใหญ่ (2542 : 47) ให้ความหมายไว้ว่า การรับรู้ หมายถึง การที่มนุษย์มีข้อมูลที่ได้จากความรู้ สัมผัส ซึ่งเป็นข้อมูลดิบ จากประสาทสัมผัสทั้ง 5 ประกอบด้วย ตา หู จมูก ลิ้น และกายสัมผัส มาจำแนกแยกแยะ คัดเลือก วิเคราะห์ ด้วยระบบการทำงานของสมองแล้วแปลงสิ่งที่ได้ออกเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่มีความหมาย เพื่อนำไปใช้ในการเรียนรู้ต่อไป

ทองหล่อ วงษ์อินทร์ (2542 : 35) ได้ให้ความหมายของการรับรู้ว่าเป็นการแปลความหมายจากการสัมผัส โดยเริ่มตั้งแต่สิ่งเร้ามากระทบกับอวัยวะรับสัมผัสทั้ง 5 และส่งกระแสประสาทไปยังสมอง เพื่อการแปลความ

กัลยา อรรถวิเวก (2544 : 37) ได้ให้ความหมายของการรับรู้ว่าเป็นกระบวนการที่สมองแปลความหมายของข้อมูลที่ได้จากการสัมผัส โดยอาศัยประสบการณ์เดิมมาช่วยในการแปลความหมาย ดังนั้นการรับรู้จึงเกี่ยวกับสิ่งเร้า อวัยวะรับสัมผัสและการแปลความหมาย

บุศบา สุธีธร (2547 : 6 - 7) ให้ความหมายไว้ว่า การรับรู้เป็นกระบวนการที่มนุษย์ใช้ในการเชื่อมโยงการให้ความหมายต่อสิ่งต่าง ๆ ในอดีตกับกระบวนการในการให้ความหมายต่อสิ่งต่าง ๆ ในปัจจุบันและอนาคต

สรุป การรับรู้ เป็นการแสดงออกถึงความรู้ ความเข้าใจและความรู้สึกจากการมองเห็น การได้ยิน การสัมผัส และการตีความหมายเกี่ยวกับสิ่งเร้าที่มาจากกระตุ้นประสาทสัมผัสของบุคคลซึ่งมีผลทำให้เกิดการตอบสนองในรูปแบบของการกระทำหรือความนึกคิดออกมาเป็นความรู้ ความเข้าใจ

แนวคิดเกี่ยวกับการรับรู้

จากการศึกษาเอกสาร ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากผู้ที่ได้กล่าวถึงทฤษฎีทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้ ได้มีผู้ให้แนวคิดของการรับรู้มีดังนี้

ศิริชัย ไตรสารศรี (2539 : 14) กล่าวว่า การรับรู้ของบุคคลที่มีต่อสังคมเป็นกระบวนการรับรู้ ซึ่งทำให้ผู้รับรู้ได้ข้อมูลพื้นฐานหรือข้อมูลดิบเพื่อทำให้ผู้รับรู้คิดและเข้าใจ โดยใช้ทฤษฎีเชิงอัตนัยหรือสามัญสำนึก (Implicit theories)

ปรีชา สมหมาย (2542 : 14) กล่าวว่า เรื่องการรับรู้ทางสังคมมีความหมายกว้างขวางมาก กล่าวคือ เมื่อบุคคลรับสิ่งเร้าทางสังคมและสิ่งเร้าที่ไม่ใช่วัตถุทางสังคม รวมทั้งเหตุการณ์ต่าง ๆ แล้วเขาจะทำความเข้าใจกับสิ่งเหล่านั้นไปตามความเชื่อค่านิยม วัฒนธรรม และลักษณะสัมพันธ์ภาพระหว่างผู้รับรู้กับผู้ถูกรับรู้ด้วย

สิริอร วิชชาวุธ (2544 : 77) ได้แบ่งกระบวนการรับรู้ออกเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. การเลือกรับรู้ สิ่งเร้ารอบกายเรามีมากมายที่กระทบประสาทสัมผัสทั้งห้าอยู่ตลอดเวลา แต่มนุษย์มีขอบเขตจำกัดในการรับรู้ สิ่งเร้า สิ่งเร้าที่จะจับผ่านเข้ามาสู่สมอง คือ สิ่งเร้าที่มนุษย์ตั้งใจรับเท่านั้น การเลือกรับรู้ของมนุษย์ขึ้นอยู่กับปัจจัย 2 อย่าง คือ

1.1 ปัจจัยภายนอกของผู้รับรู้

1.1.1 ความเข้มของสิ่งเร้า เราจะสังเกตและรับรู้สิ่งเร้าที่มีแสงจ้า กลิ่นฉุน และเสียงดังได้เร็วกว่าสิ่งเร้าที่มีแสงริบหรี่ กลิ่นอ่อน หรือเสียงค่อย

1.1.2 การเคลื่อนไหวของสิ่งเร้า สิ่งเร้าที่เคลื่อนไหวจะรับรู้ได้เร็วกว่าสิ่งเร้าที่หยุดนิ่ง

1.1.3 ความถี่หรือความบ่อยของสิ่งเร้า สิ่งเร้าที่ปรากฏให้เห็น ได้ยิน ได้สัมผัส อยู่เสมอๆ จะทำให้บุคคลรับรู้สิ่งเร้านั้นได้เร็วกว่าสิ่งเร้าที่ไม่ค่อยปรากฏให้เห็น

1.1.4 ขนาดของสิ่งเร้า สิ่งเร้าที่มีขนาดใหญ่กว่าย่อมทำให้บุคคลสังเกตเห็นได้เร็วกว่าสิ่งเร้าที่มีขนาดเล็กกว่า

1.1.5 การตัดกันของสิ่งเร้า สิ่งเร้าที่อยู่ในสิ่งแวดล้อมตรงข้ามจะถูกรับรู้ไว้เร็วและอาจบิดเบือนไป

1.1.6 ความแปลกใหม่ สิ่งเร้าใหม่ที่ปรากฏในสภาพแวดล้อมที่คุ้นเคยจะกระตุ้นความสนใจได้ดี

1.1.7 การเปลี่ยนแปลง สิ่งเร้าที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมจะถูกรับรู้ได้เร็วกว่าสิ่งเร้าที่มีลักษณะเหมือนเดิม

1.1.8. สภาพแวดล้อมทางกายภาพ สภาพที่ตั้งของสิ่งแวดล้อม เช่น ความใกล้ไกลจากตัวเรา ความลึก ความสูงจำนวนของสิ่งเร้ารอบตัวเราเหล่านี้มีผลต่อการรับรู้ของเรา

1.1.9 ความคิดเห็นของกลุ่ม กลุ่มบุคคลมีอิทธิพลต่อการรับรู้ของบุคคล จะทำให้บุคคลคล้อยตามได้

1.1.10 ขนาดของกลุ่ม มีผลต่อการคล้อยตามการรับรู้

1.2 ปัจจัยภายในของผู้รับรู้

1.2.1 ประสบการณ์ในอดีตและการเรียนรู้ เราจะรับรู้สิ่งที่เราเคยเห็น เคยได้ยิน เคยสัมผัส เคยได้กลิ่น หรือเคยลิ้มรสมาก่อนเร็วกว่าสิ่งที่เราไม่เคยประสบ และตัดสินใจสิ่งเร้านั้นตามที่เคยเรียนรู้มา

1.2.2 ความคุ้นเคยกับสิ่งเร้า หากเราได้พบกับสิ่งเร้าใดบ่อย ๆ จะทำให้เรารับรู้สิ่งนั้นได้เร็วกว่าสิ่งเร้าที่เรานาน ๆ จะเห็นสักครั้ง

1.2.3 แรงจูงใจหรือความต้องการ ความต้องการภายในของบุคคลเป็นตัวกำหนดการเลือกรับรู้สิ่งเร้า

1.2.4 ช่วงสถานการณ์ในขณะนั้น เรามักรับรู้สิ่งเร้าสอดคล้องกับอารมณ์ ความต้องการ ความสนใจ ความคาดหวัง และทัศนคติของเรามีอยู่ในขณะนั้น

2. การจัดระเบียบและประเภทของสิ่งเร้า

การรับรู้ภาพกับพื้น หากเราเพ่งมองส่วนใด ส่วนนั้นจะเป็นภาพส่วนที่เหลือจะเป็นพื้น ดังนั้นหากต้องการให้บุคคลมีพฤติกรรมอย่างไรต้องพยายามให้เขารับรู้ภาพนั้นให้ชัดเจน

การจัดกลุ่ม มนุษย์จะเลือกรับรู้สิ่งเร้าทีละสิ่งเสมอไป และจะรับรู้สิ่งเร้าเป็นหน่วยใหญ่หรือเป็นกลุ่ม ๆ ภาพที่รับรู้จะเป็นภาพรวมซึ่งมีภาพย่อย ๆ อยู่รวมกัน

การตีความ เมื่อมีการเลือกรับรู้สิ่งเร้า และจัดระเบียบของสิ่งเร้า ขั้นตอนต่อไปคือการตีความว่าสิ่งเร้านั้นคืออะไร การรับรู้ตามภาวะวิสัย เป็นการรับรู้ได้ตรงตามสภาพที่เป็นจริง

การเรียนรู้ตามอวัสัยเป็นการตีความสิ่งเร้าว่าคืออะไร ตามประสาทสัมผัสโดยไม่มี การปรับเข้าสู่ภาวะวิสัยบุคคลจะปรับการเรียนรู้ อวัสัยเข้าสู่การรับฐาภาวะวิสัยโดยอัตโนมัติ จนเกิดความเคยชินว่า การเรียนรู้ ทุกครั้งของคนนั้นเป็นการเรียนรู้ตามภาวะวิสัย ซึ่งมนุษย์นำมาใช้กับการเรียนรู้ของบุคคลด้วย

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้

กัญญา สุวรรณแสง (อ้างถึงใน ฌัญญพร ชินบุตร, 2547 : 41) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ของบุคคลไว้ดังนี้

มนุษย์สามารถรับรู้สิ่งต่างๆ ได้ต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่าง การจะรับรู้ได้ดีมีมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับสิ่งที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ของบุคคลเช่น อวัยวะสัมผัส ความตั้งใจ ความสนใจ ในขณะนั้น และประสบการณ์ที่ผ่านมา เนื่องจากสิ่งเร้าที่จะกระตุ้นให้บุคคลเกิดการรับรู้มีอยู่มากมาย ดังนั้นการที่บุคคลจะเลือกรับรู้สิ่งเร้าอย่างใดอย่างหนึ่ง ในขณะใดนั้นจึงขึ้นอยู่กับ

1. อิทธิพลจากภายนอก ได้แก่ แรงจูงใจ การคาดหวัง ในที่นี้จะแบ่งสิ่งที่มีอิทธิพลหรือปัจจัยการรับรู้เป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

1.1 ปัจจัยที่เกี่ยวกับตัวผู้รับรู้แบ่งได้ 2 ด้าน คือ

1.1.1 ด้านกายภาพ หมายถึง อวัยวะสัมผัส ถ้าอวัยวะสัมผัสสมบูรณ์ ก็จะรับรู้ได้ดี ถ้าหย่อนสมรรถภาพ เช่น หูตึง ตาเอียง เป็นหวัด ก็จะรับรู้ได้ไม่ดี

1.1.2 ด้านสติปัญญา คือปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ มีหลายประการ เช่น ความจำอารมณ์ สติปัญญา ความพร้อม การสังเกตพิจารณาเป็นต้น อันเป็นผลมาจากการเรียนรู้เดิม ซึ่งนักจิตวิทยาถือว่าการรับรู้เป็นสิ่งที่เลือกสรรอย่างมีนัยตั้งแต่การเลือกสัมผัสเลือกเอาเฉพาะที่ต้องการและแปลความให้เข้าข้างตัวเอง

1.2 อิทธิพลของปัจจัยทางด้านจิตวิทยา มีดังนี้ คือ

1.2.1 ความรู้เดิมหมายถึง กระบวนการรับรู้ เมื่อสัมผัสแล้วต้องแปลเป็นสัญลักษณ์ โดยอาศัยความรู้เดิมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งเร้าที่เราจะรับรู้ฉะนั้น หากไม่มีความรู้เดิมในเรื่องมาก่อนก็ย่อมจะทำให้การรับรู้ผิดไปจากความเป็นจริงเช่น จากประสบการณ์เดิมสภาพของจิตใจ อิทธิพลของสังคม เป็นต้น

1.2.2 ลักษณะของสิ่งเร้า หมายถึง คุณสมบัติของสิ่งเร้า ซึ่งเป็นปัจจัยภายนอกที่ทำให้คนเรากเกิดความสนใจที่จะรับรู้หรือทำให้การรับรู้ของคนเรากเกิดความคลาดเคลื่อนไปจากความจริง เช่น ความใกล้ชิดกับสิ่งเร้า ความคล้ายคลึงกันของสิ่งเร้า ความต่อเนื่องของสิ่งเร้า และสภาพพื้นฐานของการรับรู้ เป็นต้น

มีปัจจัยหลายประการ ที่มีผลต่อการรับรู้ของบุคคลและปัจจัยเหล่านี้ มีอิทธิพลต่อการรับรู้ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานปัจจัยดังกล่าวมีผู้กล่าวไว้หลายทางดังนี้

Kast and Rosenzweig, (1985 อ้างถึงใน ฌฎฐพร ชินบุตร, 2547 : 41) ได้กล่าวว่า การทำความเข้าใจพฤติกรรมของบุคคลซึ่งแต่ละบุคคลมีประสบการณ์เดิมต่างกัน รวมทั้งสถานการณ์ต่าง ๆ ซึ่งเป็นแรงกระทบจากภายนอก เช่น แรงกดดัน พลังกลุ่มบทบาท ฯลฯ สิ่งต่างๆ เหล่านี้จะมีผลต่อกระบวนการรับรู้

สิทธิโชค วรรณสันติกุล (อ้างถึงใน ฌฎฐพร ชินบุตร 2547 : 40) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ทางสังคมว่า มีปัจจัยดังต่อไปนี้

1. ความต้องการของผู้รับรู้เองจะทำให้ผู้รับรู้ต่อสิ่งเร้าที่ส่งมาเป็นสิ่งที่สนองความต้องการของตัวเอง ความต้องการเป็นเหตุจูงใจให้เรารับรู้สิ่งที่ต้องการได้รวดเร็วเช่น ขณะกำลังหิวเราจะรับรู้สิ่งที่เกี่ยวข้องกับอาหาร ได้เร็วเราจะได้ยินเสียงกระดิ่งของรถขายกล้วยเดี่ยวชัดเจนกว่าเสียงอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นในขณะเดียวกัน
2. ประสบการณ์ บุคคลทั่วไปมักจะตีความตามสิ่งที่ตัวเองสัมผัสตามภูมิหลังของแต่ละคน
3. การเตรียมตัวไว้ก่อน การที่คนเรามีประสบการณ์ และการเรียนรู้สิ่งใดมาก่อนทำให้เราเตรียมที่จะตอบสนองต่อสิ่งนั้นในแนวเดียวกันที่เรารับรู้มา
4. บุคลิกภาพ บุคลิกภาพมีความสัมพันธ์กับการรับรู้เช่น บุคลิกภาพแข็งกร้าวยึดมั่นจะรับรู้ความเปลี่ยนแปลงของสิ่งเร้าได้ช้ากว่าผู้มีบุคลิกภาพยืดหยุ่น
5. ทักษะ ทักษะ มีอิทธิพลต่อการรับรู้ ถ้าคนเรามีทักษะที่ดีต่อใครคนใดคนหนึ่ง การกระทำของบุคคลนั้นจะถูกรับรู้ในทางที่ดีอยู่เสมอ
6. ตำแหน่งทางสังคมและบทบาทหน้าที่ทำให้คนเรารับรู้สิ่งต่างๆ ไม่เหมือนกัน
7. วัฒนธรรม เป็นตัวการสำคัญที่ทำให้คนเรารับรู้อะไรแตกต่างกัน
8. สภาพทางอารมณ์ของผู้รับรู้มีผลต่อการรับรู้

ประเภทของการรับรู้

การรับรู้แบ่งออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. การรับรู้ทางอารมณ์หมายถึง การรับรู้ความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายในจิตใจเช่น รู้สึกดีใจ เสียใจ ตื่นเต้น รัก เกลียด ชื่นชม เป็นต้น
2. การรับรู้ลักษณะของบุคคลต้องอาศัยการแปลข้อมูล 3 ประการ คือ
 - 1) ลักษณะทางกายภาพ เช่น รูปร่าง หน้าตา ลักษณะแขนขา เท้า สีผิว

- 2) พฤติกรรม เช่น การพูดคุย การยิ้ม การหัวเราะ การเดิน
- 3) คำบอกเล่า เช่น คำบอกเล่าจากญาติพี่น้อง เพื่อน ผู้ใกล้ชิด
3. การรับรู้ภาพพจน์ของกลุ่มบุคคลหมายถึง มโนภาพ หรือมโนคติของสิ่งต่าง ๆ ตามที่บุคคลรับรู้ เป็นภาพที่อยู่ในความคิดหรือจินตนาการของบุคคล และบุคคลสามารถบอกลักษณะของภาพเหล่านั้นให้ผู้อื่นทราบด้วย
4. การรับรู้ปรากฏการณ์ทางสังคมเป็นการตีความ หรือแปลความหมายสิ่งต่าง ๆ หรือปรากฏการณ์ต่าง ๆ หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม ตามความเชื่อตนเองเพื่อให้เกิดความเข้าใจ และสามารถอธิบายสิ่งต่างๆ เหล่านั้นได้ การรับรู้ปรากฏการณ์ทางสังคมนั้นขึ้นอยู่กับสาเหตุสำคัญ 2 ประการ คือ
 - 1) ระดับการรับรู้ หมายถึง การที่บุคคล มีความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ ทั่วไปปัญหา หรือความเฉื่อยล้า เมื่อต่างกันย่อมมีผลในการตีความต่อสิ่งต่างๆ ได้ต่างกันด้วย
 - 2) การเปลี่ยนแปลงการรับรู้ คือ ถ้าผู้มีการรับรู้ต่ำ เมื่อมีโอกาสสนทนา หรืออภิปรายกับผู้ที่มีการรับรู้สูงก็อาจจะถูกผู้ที่มีความรู้สูงเปลี่ยนแนวความคิด หรือแนวทางการรับรู้ได้

การบริหารงานวิชาการ

ความหมายของการบริหาร

การบริหารเป็นการบริหารเป็นสิ่งที่สำคัญเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะความหมายของการบริหารนั้น ได้มี นักวิชาการให้ความหมายไว้หลายแนวคิด ดังนี้

วิจิตร ศรีสะอ้าน (2540 : 11) ได้ให้ความหมายของการบริหารไว้ว่า การบริหารเป็นกิจกรรมของกลุ่มบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปร่วมมือกันทำกิจการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน โดยการใช้กระบวนการและทรัพยากรที่เหมาะสม

ถวิล เกื้อกุลวงศ์ (2540 : 16) ได้ให้ความหมายการบริหารว่า หมายถึง การแก้ปัญหาให้บรรลุตามเป้าหมาย ลักษณะของการแก้ปัญหาอาจดำเนินการไปในรูปของการตัดสินใจและหรือการปฏิบัติก็ได้ทั้งสองประการ

อนุฎล เยี่ยงพฤทษาวลัษ (2540 : 5) ได้ให้ความหมายของการบริหารไว้ว่า หมายถึง การทำงานภายในองค์กรซึ่งเป็นระบบของการทำงานร่วมกัน โดยการร่วมกันกระทำกิจกรรมตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป

รงชัย สนดิวงษ์ (2540 : 1) ได้ให้ความหมายของการบริหารว่า หมายถึง งานที่หัวหน้างาน หรือผู้นำต้องกระทำเพื่อให้กลุ่มต่างๆ ที่มีคนหมู่มากอยู่ร่วมกันและร่วมกันทำงานเพื่อวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ประสบผลที่ตั้งไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

ประเสริฐ เศษฐพันธ์ (2542 : 3) ให้ความหมายของการบริหารว่า หมายถึง กระบวนการ ในการร่วมมือกันดำเนินการของกลุ่มบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างเหมาะสม

สุธี สุทธิสมบูรณ์ และสมาน รังสิโยภฤทษ (2542 : 1) โดยให้ความหมายของการบริหารว่า หมายถึง การดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้โดยอาศัยปัจจัยต่าง ๆ ได้แก่ คน เงิน วัสดุสิ่งของ และวิธีการปฏิบัติ

สมยศ นาวิการ (2545 : 1) คำว่าการบริหาร ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า *Administration* และคงใช้คำว่า *Management* ได้เช่นเดียวกัน ซึ่งการบริหารหรือการทำงานนี้ ได้มีการศึกษาและรวบรวมขึ้นเป็นระบบ มีการค้นคว้ารวบรวมขึ้นเป็นทฤษฎีได้จึงเห็นได้ว่าการบริหารเป็นศาสตร์ เป็นวิทยาศาสตร์ ซึ่งเรียกเป็นภาษาอังกฤษว่า *Administrative Science* หรือ *Management Science* สำหรับคำว่าการบริหารนี้ ได้มีผู้ให้คำจำกัดความไว้มากในความหมายทั่วไปคำว่า *Administration* หมายถึง “การร่วมมือดำเนินการปฏิบัติการ ในองค์กร” และ “หากจะพิจารณาโดยส่วนรวมแล้วย่อมจะเห็นได้ว่าองค์กรในที่นี้มีได้มีความหมายเฉพาะแก่ส่วนราชการ กระทรวง ทบวง กรม กอง แผนก ฯลฯ เท่านั้น แต่มีความหมายรวมถึง องค์กรในการบริหารงานอื่น ๆ ด้วย เช่น ธุรกิจ สหพันธ์ สมาคม”

จากคำจำกัดความข้างต้นจะเห็นว่าการบริหารก็คือ การทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรเมื่อเป็นเช่นนี้ การบริหารหรือการทำงานก็พอจะสรุปเป็นหลักการได้ว่า

1. ต้องมีองค์กร (*Organization*) และองค์กรนั้นต้องมีการกำหนดวัตถุประสงค์ (*Objectives*) อันแน่ชัด
2. ต้องมีคนทำงาน คนซึ่งทำงานนี้จะต้องมีการทำงานร่วมกัน ดังนั้นคนจึงเป็นส่วนอันสำคัญในการบริหารหรือการทำงาน
3. ต้องมีทรัพยากรในการบริหาร ซึ่งนอกจากคน (*Man*) แล้วจะต้องมีทรัพยากรอื่นที่สำคัญ ได้แก่ เงิน (*Money*) วัสดุ (*Material*) วิธีการ (*Method*) ในการทำงาน

4. ต้องมีการจัดการในการบริหาร หรือการทำงาน เป็นต้นว่า การจัดสาย การบังคับบัญชา การกำหนดระเบียบ วิธีการทำงาน เพื่อให้การทำงานเป็นไปโดยราบรื่นและบรรลุวัตถุประสงค์ ลักษณะทั้ง 4 ประการนี้ ถือเป็นสาระสำคัญของการบริหาร หรือการทำงาน

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การบริหาร คือ กิจกรรมต่าง ๆ ที่บุคคลหลาย ๆ คนร่วมมือกัน พัฒนาสมาชิกของสังคมในทุก ๆ ด้าน นับตั้งแต่บุคลิกภาพ ความรู้ ความสามารถ พฤติกรรม และคุณธรรม ค่านิยม ตรงกับความต้องการทางสังคม โดยกระบวนการต่าง ๆ คือ “การทำงาน อย่างใดอย่างหนึ่งให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การที่กำหนด”

ทรัพยากรการบริหาร

โดยทั่วไปในการบริหารถือว่ามีทรัพยากร ที่เป็นปัจจัยสำคัญอยู่ 4 ประการ คือ คน (Man) เงิน (Money) วัสดุสิ่งของ (Material) และการจัดการ (Management) หรือที่เรียกสั้น ๆ ว่า 4 M's การที่จัดว่าปัจจัยที่สี่ เป็นปัจจัยพื้นฐานในการบริหารก็เพราะว่า ในการบริหารเกือบทุกประเภท จำเป็นต้องอาศัยคน เงิน วัสดุ สิ่งของ และวิธีการจัดการเป็นองค์ประกอบที่สำคัญไม่ว่าการบริหาร นั้นจะเป็นการบริหารราชการหรือการบริหารธุรกิจก็ตามเหตุนี้จึงเป็นที่ยอมรับกันว่าทรัพยากร พื้นฐานในการบริหารมีอยู่สี่ประการดังกล่าวอย่างไรก็ดีปัจจุบันนี้มีนักวิชาการหลายท่าน ได้ พิจารณาทรัพยากรการบริหารไปในลักษณะที่มีขอบเขตกว้างขวางมากยิ่งขึ้นและถือว่าเป็น ทรัพยากรการบริหารเพิ่มขึ้นจากปัจจัยสี่ประการที่กล่าวมาแล้วอีกด้วย ได้แก่ศาสตราจารย์ William T. Greenwood ได้ให้ความเห็นว่าทรัพยากรการบริหารควรมีอย่างน้อย 7 ประการ คือ คน เงิน วัสดุ สิ่งของ อำนาจหน้าที่ (Authority) เวลา (Time) กำลังใจในการทำงาน (Will) และความสะดวกต่าง ๆ (Facilities) ทั้งนี้ โดยย้มาถึงความสำคัญและจำเป็นของอำนาจหน้าที่และเวลาในการบริหารไว้ว่าในการบริหารงานนั้น ไม่ว่าจะป็นงานของรัฐหรือเอกชนก็ตาม งานจะไม่สามารถดำเนินไปด้วยดีได้ ถ้าหากปราศจากเสียซึ่งอำนาจหน้าที่และเช่นกันการบริหารนั้น ๆ ก็จะไม่สามารถสัมฤทธิ์ด้วยดี อย่างมีคุณค่า หากมิได้กำหนดเวลาให้เหมาะสมเพียงพอกับประเภทและลักษณะของงานนั้น ๆ ส่วน ทางการบริหารธุรกิจได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับปัจจัยของการบริหารเพิ่มเติมต่างออกไปอีก คือ มี คน (Men) เงิน (Money) วัสดุสิ่งของ (Material) วิธีการ (Method) ตลาด (Market) และเครื่องจักร (Machine) และเรียกสั้น ๆ ว่า 6 M's การที่มีนักวิชาการบางท่าน ได้ให้ความเห็นเพิ่มเติมในเรื่อง ทรัพยากรการบริหารดังกล่าวแล้วนั้น แม้ว่าจะเป็นเรื่องปลีกย่อยไปจากทรัพยากรการบริหารหลัก ทั้ง 4 ประการดังกล่าวมาแล้วในตอนต้นก็ตาม แต่ก็ช่วยทำให้มองเห็นภาพรวมของทรัพยากรทาง การบริหารที่กว้างขวางมากขึ้น (สถาบันดำรงราชนุกภาพ, 2539 : 4 - 5)

กระบวนการบริหาร

กระบวนการบริหารหรือการประกอบการในทางบริหารนี้ หรือบางทีจัดว่าเป็นหน้าที่ของนักบริหารนั้น ได้มีผู้ให้ความเห็นถึงลำดับขั้นที่สำคัญของกระบวนการบริหารไว้แตกต่างกัน บางท่านเห็นว่าจำเป็นต้องประกอบด้วยการวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การอำนวยการ (Directing) การประสานงาน (Coordinating) และการควบคุมงาน (Controlling) ศาสตราจารย์ ลูเธอร์ กุลลิก (Luther Gulick) และศาสตราจารย์ลินคอล์นเออร์วิก (Lyndal Urwick) (สถาบันดำรงราชานุภาพ 2539 : 5 - 8) ได้สรุปกระบวนการบริหารไว้ในหนังสือชื่อ “Papers on the Science of Administration” ซึ่งเขียนขึ้นในปี 1937 ว่ากระบวนการบริหารย่อประกอบด้วยขั้นตอนที่สำคัญ 7 ประการ หรือเรียกกันย่อ ๆ ว่า “POSDCoRB Model” ซึ่งอธิบายตามความหมายได้ดังนี้

1. **P = Planning** หมายถึง การวางแผนงาน ซึ่งจะต้องคำนึงถึงนโยบาย (Policy) ทั้งนี้เพื่อให้แผนงานที่กำหนดขึ้นไว้มีความสอดคล้องกันในการดำเนินงานแผนเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการใช้ความรู้ในทางวิชาการและวิจารณ์เหตุผลการวินิจฉัยเหตุการณ์ในอนาคตแล้วกำหนดวิธีการ โดยถูกต้องอย่างมีเหตุผล เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปโดยถูกต้องและสมบูรณ์

2. **O = Organizing** หมายถึง การจัดส่วนราชการหรือองค์การ ซึ่งในการศึกษาบางแห่งก็พิจารณาควบคู่ไปกับการปฏิบัติงานหรือวิธีการจัดการ (Management) ด้วยเรื่องการจัดแบ่งส่วนงานนี้จะต้องพิจารณาให้เหมาะสมกับการปฏิบัติงาน เช่น การจัดแบ่งงาน (Division of Work) เป็นกรม กอง แผนก โดยอาศัยปริมาณงาน คุณภาพของงาน หรือจัดตามลักษณะของงานเฉพาะอย่างก็ได้ นอกจากนี้อาจพิจารณาในแง่ของการควบคุม และหรือพิจารณาในแง่หน่วยงานเช่น หน่วยงานหลัก (Line) หน่วยงานที่ปรึกษา (Staff) หรือบ้างก็เรียกเป็นหน่วยงานหลัก (Line) หน่วยแนะนำ หรือที่ปรึกษา (Staff) และหน่วยงานช่วยเหลือหน่วยงานอนุกร (Auxiliary) เป็นต้น

3. **S = Staffing** หมายถึง การจัดหาบุคคลและเจ้าหน้าที่มาปฏิบัติงานให้สอดคล้องกับ การจัดแบ่งหน่วยงานที่แบ่งไว้หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง หมายถึง การจัดเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคล เพื่อให้ได้บุคคลที่มีความสามารถมาปฏิบัติงานให้เหมาะสม (Competent Man for Competent Job) หรือ Put the Right Man on the Right Job ก็รวมถึงการที่จะเสริมสร้างและชำระไว้ซึ่งสัมพันธภาพในการทำงานของคนงานและพนักงานด้วย

4. **D = Directing** หมายถึง การศึกษาวิธีการอำนวยการ รวมทั้งการควบคุมงานและนิเทศก์งาน ตลอดจนศิลปะในการบริหารงาน เช่น ภาวะผู้นำ (Leadership) มนุษยสัมพันธ์และ การจูงใจ เป็นต้น การอำนวยการในที่นี้รวมถึงการวินิจฉัยสั่งการ (Decision Making) ซึ่งเป็นหลักอันสำคัญยิ่ง

อย่างหนึ่งของการบริหารงานและขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้บังคับบัญชาหรือหัวหน้างานมากกว่า เหตุเพราะว่าการที่จะอำนวยการให้ภารกิจดำเนินไปด้วยดีได้จำเป็นต้องมีการตัดสินใจที่ดี และมีการสั่งการที่ถูกต้องเหมาะสมแต่ละลักษณะของการตัดสินใจ

5. Co = Coordinating หมายถึง ความร่วมมือประสานงาน เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อยและราบรื่น ศึกษาหลักเกณฑ์และวิธีการที่จะช่วยให้การประสานงานดีขึ้นเพื่อช่วยแก้ปัญหาข้อขัดแย้งในการปฏิบัติงาน การร่วมมือประสานงานเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมากในการบริหาร เพราะเป็นกิจกรรมประจำวันที่จะต้องพึงกระทำในการปฏิบัติงานและเป็นสิ่งที่มีอยู่ในทุกระดับของงาน การร่วมมือประสานงานเป็นหน้าที่ของผู้บังคับบัญชาที่จะต้องจัดให้มีขึ้นในหน่วยงานของตน เพราะเป็นปัจจัยสำคัญในอันที่จะช่วยให้เกิดความสำเร็จบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การเมื่อกล่าวถึงการประสานงานแล้ว อีกเรื่องหนึ่งที่ควรได้กล่าวถึง เพราะมีความสำคัญและเป็นสิ่งคู่กันประจวบกับเงาก็คือการติดต่อสื่อสาร (Communication) เพราะการติดต่อสื่อสารที่ดีจะช่วยให้เกิดการประสานงานที่ดี และทำให้การบริหารงานมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

6. R = Reporting หมายถึง การรายงานผลการปฏิบัติงานตลอดรวมถึงการประชาสัมพันธ์ (Public Relation) ที่จะต้องแจ้งให้ประชาชนทราบด้วย อันที่จริงการรายงานนี้มีความสัมพันธ์กับการติดต่อสื่อสาร (Communication) อยู่มาก การรายงานโดยทั่วไป หมายถึง วิธีการของสถาบันในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการให้ข้อเท็จจริง หรือข้อมูลแก่ผู้สนใจมาติดต่อสอบถามผู้บังคับบัญชาและผู้ร่วมงาน ฯลฯ ความสำคัญของรายงานนั้นอยู่ที่จะต้องอยู่บนรากฐานของความจริง

7. B = Budgeting หมายถึง การงบประมาณ โดยศึกษาให้ทราบถึงระบบและกรรมวิธีในการบริหารเกี่ยวกับงบประมาณและการเงิน ตลอดจนการใช้วิธีการงบประมาณและแผนงานเป็นเครื่องมือในการควบคุมงาน วิธีการบริหารงบประมาณโดยทั่วไปมักมีวงจรที่คล้ายกันอย่างที่เรียกว่า “วงจรงบประมาณ” (Budget Cycle) ซึ่งประกอบไปด้วยขั้นตอน ดังนี้

- 1) การเตรียมงบประมาณและการเสนอขออนุมัติ (Executive Preparation and Submission)
- 2) การพิจารณาให้ความเห็นชอบของฝ่ายนิติบัญญัติ (Legislation Authority)

ความหมายของงานวิชาการ

งานวิชาการเป็นงานที่สำคัญมากต่อการจัดการศึกษาในสถานศึกษาทุกระดับและทุกสถานศึกษา การที่สถานศึกษาจะเป็นที่ยอมรับจากชุมชนและผู้ปกครองนักเรียนก็ขึ้นอยู่กับคุณภาพทางด้านวิชาการเป็นสำคัญ ดังนั้นผู้บริหารและบุคลากรและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายจะต้องมี

การพัฒนาคุณภาพงานวิชาการอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง เพื่อให้งานวิชาการของสถานศึกษามีคุณภาพ นักเรียนซึ่งเป็นผลผลิตของสถานศึกษามีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง บรรลุตามจุดหมายของหลักสูตร อันจะส่งผลให้ได้รับการยอมรับจากชุมชนและผู้ปกครองนักเรียนอยู่ตลอดเวลา เนื่องจากรองานวิชาการเกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียน และสถานศึกษาจำเป็นต้องจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนจึงต้องให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งมา มีบทบาทในการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา ซึ่งนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของงานวิชาการไว้ ดังนี้

องค์การ อินทรมพรีย์ (2539 : 161) กล่าวว่างานวิชาการในสถานศึกษา คือการจัดกิจกรรมและประสบการณ์ต่าง ๆ ให้แก่นักเรียนตลอดจนการอบรมศีลธรรมจรรยาและความประพฤติของนักเรียนเพื่อให้เป็นคนดี มีความรู้ความสามารถที่จะทำมาหาเลี้ยงชีพได้ มีความสุขความพอใจตามมาตรฐานและสภาพความเป็นอยู่

อุทัย บุญประเสริฐ (2540 : 25 - 26) กล่าวถึงงานวิชาการว่า ไม่ได้หมายถึงแต่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนหรือผลการสอบแข่งขันและผลการเข้าศึกษาต่อเท่านั้นแต่ยังหมายถึง บรรยากาศของการเรียนรู้ โอกาสในการเรียนรู้และพัฒนาของเด็ก การส่งเสริมสนับสนุนชักนำให้เด็กได้มีประสบการณ์ให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเองเพื่อพัฒนาคนให้สมบูรณ์ ซึ่งสอดคล้องกับ

รุ่ง ลอยเลิศ (2542 : 10) ได้ให้ความหมายว่า งานวิชาการ หมายถึง งานหลักของโรงเรียนที่ผู้บริหารจัดกิจกรรมและประสบการณ์ต่าง ๆ ให้แก่นักเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมเกี่ยวกับการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนเป็นคนดี มีความรู้ความสามารถ บรรลุเป้าหมายตามหลักสูตร ซึ่งจะส่งผลต่อมาตรฐานและคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2545 : 16) ได้กล่าวถึงงานวิชาการว่า หมายถึง กิจกรรมทุกสิ่งทุกอย่างที่เกี่ยวกับการปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอนให้ได้ผลดี มีประสิทธิภาพ และเกิดประโยชน์สูงสุดกับผู้เรียน

ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์ (2551 : 2) กล่าวว่า งานวิชาการเป็นงานที่รวมภารกิจหลักของหน่วยงานหรือสถานศึกษาที่บ่งบอกถึงปรัชญา จุดมุ่งหมายในการปฏิบัติงานเพื่อให้ผู้รับบริการซึ่งได้แก่นักเรียนหรือบุคคลในชุมชนได้รับการพัฒนาตนเองด้านความรู้ เจตคติและทักษะในศาสตร์ต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่เป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา

จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า งานวิชาการ หมายถึง งานการจัดกิจกรรมและประสบการณ์ต่าง ๆ รวมถึงการพัฒนาปรับปรุงส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ สามารถพัฒนาตนเองได้ตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

การบริหารงานวิชาการ

การบริหารงานวิชาการ มีนักการศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาได้ให้นิยามเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการหลายทัศนะ ดังนี้

อุทัย บุญประเสริฐ (2540 : 59) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการว่า งานวิชาการของโรงเรียนที่แท้จริงนั้น มีความหมายและขอบเขตกว้างขวางมากกว่าตัวหลักสูตร และการสอน แต่จะมีหลักสูตรเป็นแกนกลาง โดยเฉพาะในกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียนนั้น หลักสูตรจะเป็นตัวกำกับในเนื้อหาความรู้ ทักษะ คุณลักษณะที่พึงประสงค์ และภาวะสุขภาพ

วิจิต บุญเลิศ (2543 : 78) สรุปว่า การบริหารงานวิชาการ เป็นกระบวนการดำเนินงานของบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในการเรียนการสอนที่มุ่งผลสูงสุดให้ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรอย่างมีประสิทธิภาพ

โกศล ศรีทอง (2543 : 15) กล่าวว่า การบริหารงานวิชาการ หมายถึง กระบวนการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ทางด้านวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนและปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพบรรลุวัตถุประสงค์ตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร ดังนั้นผู้บริหารต้องบริหารงานวิชาการร่วมกับบุคลากรอย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้นักเรียนมีคุณภาพตามที่ต้องการ

รุจิร ภูสาระ (2545 : 56) ได้ให้ความหมายการบริหารงานวิชาการไว้ว่า เป็นการบริหารกิจกรรมทุกชนิดในสถานศึกษา ซึ่งเกี่ยวข้องกับการปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอน ให้เกิดผลตามเป้าหมายของหลักสูตรอย่างมีประสิทธิภาพ

วินิจ เกตุขำ (2546 : 1) ได้ให้ความหมายของการบริหารงานวิชาการ ไว้ว่า การบริหารกิจกรรมทุกชนิดที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน หรือสถานศึกษาเพื่อให้เกิดการเรียนการสอนเกิดผลดีมีประสิทธิภาพ

สรุปได้ว่า การบริหารงานวิชาการ หมายถึง กระบวนการการบริหารจัดการทุกด้านที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงการเรียนการสอนให้ดีขึ้น การปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอนตลอดจนการประเมินผลการเรียนการสอน เพื่อให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรและจุดมุ่งหมายของการศึกษา เพื่อเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียน

ความสำคัญของการบริหารงานวิชาการ

ความสำคัญของงานวิชาการ มีผู้กล่าวถึงความสำคัญไว้ดังนี้

อุทัย บุญประเสริฐ (2540 : 25) ได้กล่าวถึงความสำคัญของงานวิชาการว่า งานวิชาการเป็นงานหลัก เป็นงานที่ใหญ่ที่สุดของระบบ เป็นงานที่เป็นหัวใจของสถานศึกษา และมีหลักสูตรซึ่งเป็นส่วนที่สำคัญที่สุดของงานวิชาการ ที่จะตอบสนองและสนับสนุนงานวิชาการให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพ

พิชัย เสงี่ยมจิตต์ (2541 : 4) กล่าวว่า การบริหารงานวิชาการมีความสำคัญอย่างยิ่งและจัดว่าเป็นงานหลักในการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ทั้งนี้เพราะการจัดการศึกษาเป็นการวางพื้นฐานในการพัฒนาคน ให้สามารถแสวงหาความรู้ ก้าวมันทันโลก สามารถปรับตัวอยู่ได้อย่างมีความสุข

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2545 : 1) ได้กล่าวถึงความสำคัญของงานวิชาการว่า การบริหารงานวิชาการเป็นงานหลักของการบริหารสถานศึกษา ไม่ว่าจะสถานศึกษาจะเป็นประเภทใดมาตรฐานและคุณภาพของสถานศึกษาจะพิจารณาได้จากผลงานด้านวิชาการเกี่ยวข้องกับหลักสูตรการจัดโปรแกรมการศึกษาและการจัดการเรียนการสอน ซึ่งเป็นหัวใจของสถานศึกษา

กมล ภู่งประเสริฐ (2545 : 6) กล่าวว่า การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษาเป็นการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามที่คาดหวัง ประกอบด้วยงานหลายๆ ด้าน ได้แก่ งานเกี่ยวกับหลักสูตร หลักสูตรท้องถิ่น งานเกี่ยวกับการเรียนการสอน งานเกี่ยวกับการวัดผลประเมินผล การเรียนตามสภาพจริง ไม่เน้นการใช้ข้อสอบเพียงอย่างเดียว

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การบริหารงานวิชาการเป็นภารกิจหลักของผู้บริหารโรงเรียนและถือว่าเป็นหัวใจของโรงเรียน ที่โรงเรียนจะต้องดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายของการศึกษา นั่นคือนักเรียนมีความรู้ คู่คุณธรรม ดี เก่ง มีสุข มีคุณภาพและคุณสมบัติที่พึงประสงค์ตามที่ชาติต้องการ สามารถดำรงชีพอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

หลักการในการบริหารงานวิชาการ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2546 กำหนดให้การจัดการศึกษาทุกประเภททุกระดับต้องเน้นความสำคัญ 3 ส่วน คือ ความรู้ คุณธรรม และกระบวนการเรียนรู้ โดยบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษา ในเรื่องต่อไปนี้

1. หลักสูตรและเนื้อหาสาระการเรียนรู้ประกอบด้วยความรู้เรื่องต่างๆ ดังนี้

1.1 ความรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเองและความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคมได้แก่ครอบครัว ชุมชน และสังคมโลก หากเรียกเป็นรายวิชาตามแนวทางที่เคยปฏิบัติหมวดนี้ ได้แก่ การเรียนเรื่องเกี่ยวกับสุขศึกษา สังคมศึกษา ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ หน้าที่พลเมือง การเมือง การปกครอง ประเทศของเรา ประเทศเพื่อนบ้าน เป็นต้น

1.2 ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีรวมทั้งความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์ในเรื่องการจัดการ การเอาใจใส่ดูแลบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน หากเรียกเป็นรายวิชาตามแนวทางที่เคยปฏิบัติ หมวดนี้อาจได้แก่ การเรียนเรื่องเกี่ยวกับธรรมชาติศึกษา วิทยาศาสตร์ทั่วไปฟิสิกส์ เคมี ชีววิทยา สิ่งแวดล้อม พลังงาน ป่าไม้ สัตว์ป่า สัตว์น้ำ แหล่งน้ำ ดิน หิน แร่ดวงดาว จักรวาล อวกาศ เป็นต้น

1.3 ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปวัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทยและการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา หมวดนี้เป็นสาระและกิจกรรมที่หล่อหลอม สร้างเสริมความงดงามให้แก่ร่างกาย วาจา ความคิดและจิตใจ อาจเรียกเป็นวิชาตามแนวคิดเดิม เช่น ศิลปกรรม หลักกรรมของศาสนา จริยธรรม สมบัติของผู้ดี มารยาทสังคม กีฬาและการออกกำลังกาย การวาดภาพระบายสี การปั้นและแกะสลัก งานประดิษฐ์งานช่าง วรรณกรรมและบทกวี เพลงและดนตรี นาฏศิลป์และนันทนาการ นิทาน ตำนาน ความเชื่อ โบราณวัตถุ เป็นต้น

1.4 ความรู้และทักษะด้านคณิตศาสตร์และด้านภาษาเน้นการใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง ได้แก่ วิชาคณิตศาสตร์ ซึ่งอาจแยกเป็นพีชคณิต เรขาคณิต เลขคณิต ส่วนวิชาภาษาไทยซึ่งอาจแยกเป็นหลักภาษา การใช้ภาษา (การฟัง การพูด การอ่านและการเขียน) วรรณคดี ทั้งวรรณคดีร่วมสมัย วรรณคดีสากลและวรรณคดีท้องถิ่น นอกจากนี้ยังรวมถึงภาษาต่างประเทศตามความจำเป็นในสังคมโลกาภิวัตน์ เช่น ภาษาอังกฤษ ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น จีน เกาหลี รวมทั้งภาษาของประเทศเพื่อนบ้าน

1.5 ความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข ในหมวดนี้มีทั้งการเรียนเรื่องเกี่ยวกับการงาน การอาชีพ และการสังคม โดยเฉพาะการเรียนเรื่อง การงานและอาชีพ มีหลายสาขา เช่น เกษตร ประมง ช่างอุตสาหกรรม ช่างศิลปกรรมช่างหัตถกรรม งานบริการ ค้าขาย นายหน้าธุรกิจ สื่อสาร โทรคมนาคม โฆษณา ประชาสัมพันธ์ ฯลฯ ทั้งนี้ ให้การจัดทำหลักสูตรแกนกลางเป็นหน้าที่ของส่วนกลางและกำหนดให้โรงเรียนขึ้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของท้องถิ่นของตนหรือที่เรียกว่าการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น

2. การจัดกระบวนการเรียนรู้ การจัดกระบวนการเรียนรู้ถือเป็นส่วนที่สำคัญที่สุดเพราะเป็นส่วนที่ส่งผลกระทบต่อตัวผู้เรียน โดยตรงภารกิจนี้เป็นหน้าที่ของโรงเรียน ครูและผู้จัด

การเรียนรู้ ซึ่งรวมถึงวิทยากร พ่อแม่ ผู้ปกครองและบุคคลอื่นที่มีส่วนจัดการเรียนรู้ ทั้ง โดยตรงและโดยอ้อม พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ได้กำหนดเรื่องนี้ไว้ในมาตรา 24 มีสาระสำคัญหลายประการ ดังนี้

2.1 จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล หากครูให้ความสำคัญแก่ผู้เรียนเข้าใจความแตกต่างระหว่างบุคคล จิตวิทยาการเรียนรู้ และจิตวิทยาพัฒนาการ ครูก็จะสามารถปฏิบัติได้ โดยพิจารณาความเหมาะสมเป็นรายวิชา รายกิจกรรม ว่าวิชาใด เรื่องใด กิจกรรมใดสามารถจะมอบหมายงานแก่ผู้เรียนเป็นรายบุคคลหรือรายกลุ่มตามความสนใจหรือความถนัดการทำเช่นนั้นจะทำให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จในการทำกิจกรรมมีกำลังใจและมั่นใจที่จะเรียนรู้ต่อไป

2.2 ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา ความในข้อนี้เน้นการฝึกทักษะซึ่งประกอบด้วย การฝึกหัด และฝึกฝน ทักษะที่ต้องฝึก ได้แก่ ก. กระบวนการคิด เช่น ฝึกคิดอย่างเสรี คิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ คิดหาความสัมพันธ์เชื่อมโยง คิดริเริ่ม สร้างสรรค์ คิดสร้างทางเลือก คิดตัดสินใจ และคิดแก้ปัญหาได้ ข. การจัดการ เช่น การวางแผน การทำโครงการ การบันทึกการประมวลผลการประเมินผล การประสานและร่วมมือปฏิบัติการ การสรุปผล การรายงานผลการปรับปรุงแก้ไข ค. การเผชิญสถานการณ์ เช่น การรับรู้สถานการณ์ การวิเคราะห์สถานการณ์ การควบคุมอารมณ์ของตน การควบคุมสถานการณ์โดยใช้ข้อมูล เหตุผลและความรู้ มาประกอบการคิดและตัดสินใจเผชิญและแก้ไขปัญหาสถานการณ์ได้อย่างรู้เท่าทัน

3. จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง ความในข้อนี้เน้นการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริงซึ่งเชื่อมโยงและสืบต่อเนื่องจากการฝึกทักษะในหัวข้อที่ผ่านมา การเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริงมีหลายวิธี เช่น การอ่าน การพูด การร้องเพลง การเขียน การวาดภาพ การค้นคว้าเอกสาร การศึกษานอกสถานที่ การสัมภาษณ์ การสังเกตและการบันทึก การสังเกตและการวิเคราะห์ การทดลอง การสาธิต การแสดงบทบาทสมมติ การแสดงละคร การจัดนิทรรศการ การทำโครงการ การทำแฟ้มสะสมงาน การปฏิบัติงาน ฯลฯ และการปฏิบัติกิจกรรมใด ๆ ก็ตามต้องเน้นการคิดเป็น ทำได้ ทำเป็น และสามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ รักการอ่านและใฝ่รู้ใฝ่เรียนอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในขณะที่เรียน เพื่อให้สอบได้หรือสอบผ่านเท่านั้น

4. จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ ด้านต่างๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ไว้ในทุกวิชาความหมายของข้อนี้ คือ การบูรณาการจุดมุ่งหมายและเนื้อหาตามความเหมาะสมหมายความว่าในแต่ละกิจกรรม

หรือแต่ละคาบเวลาต้องมีเนื้อหาวิชาและจุดมุ่งหมายหลักและมีการผสมผสานวิชาอื่นเป็นองค์ประกอบ โดยเฉพาะด้านคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยม สามารถนำมาบูรณาการเข้าไปในเนื้อหาและกิจกรรมวิชาอื่น ๆ ได้ โดยถือหลักว่าคุณธรรม ค่านิยมและคุณลักษณะที่พึงประสงค์สามารถจะปลูกฝังและสอดแทรกในกระบวนการเรียนการสอนได้ทุกวิชา

5. ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศสภาพแวดล้อม สื่อการเรียนและอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้สามารถใช้การวิจัยส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันคิดสื่อและแหล่งวิทยาการประเภทต่าง ๆ โรงเรียนและครูต้องจัดสิ่งแวดล้อม ปัจจัยและบรรยากาศให้เอื้อต่อการเรียนรู้เช่น มีความสงบ สะอาด ร่มรื่น ร่มเย็น มีที่กันแดดกันฝน มีน้ำดื่ม มีห้องน้ำ ห้องส้วมเพียงพอและสะอาดมีหนังสือวารสาร สื่อ อุปกรณ์ วัสดุฝึกงาน มีบรรยากาศของกัลยาณมิตร และอีกประเด็นหนึ่งคือการแสวงหาความรู้ในลักษณะของการวิจัย โดยเฉพาะการวิจัยในชั้นเรียนหรือการค้นหาคำตอบอย่างเป็นระบบ ทั้งผู้สอนและผู้เรียน โดยกระทำไปในงานปกติ

6. จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลาทุกสถานที่ที่มีการประสานความร่วมมือกับบิดามารดา ผู้ปกครองและบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพอันจะส่งให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนายั่งยืนและรอบด้าน นอกจากนี้ ในมาตรา 25 และมาตรา 29 ของกฎหมายการศึกษาแห่งชาติกำหนดให้รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ เช่น ห้องสมุดสาธารณะ พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนพฤกษศาสตร์ สวนสาธารณะ อุทยานวิทยาศาสตร์ ศูนย์เยาวชน ศูนย์กีฬา ฯลฯ อย่างเพียงพอและมีประสิทธิภาพ รวมทั้งส่งเสริม ความเข้มแข็งของชุมชน บุคคล องค์กร และสถาบันทางสังคม โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นภายในชุมชน

7. การประเมินผู้เรียนการประเมินผู้เรียนให้พิจารณาจากพัฒนาการของผู้เรียน ความประพฤติ สังเกตพฤติกรรม การเรียนและการร่วมกิจกรรมและจากการทดสอบทั้งหมดนี้ให้ทำควบคู่กันไปในกระบวนการเรียนการสอนตามความเหมาะสมของแต่ละระดับและรูปแบบของการศึกษา นอกจากนี้ ยังได้กำหนดให้โรงเรียนใช้วิธีการที่หลากหลายในการจัดสรรโอกาสเข้าศึกษาต่อ และให้นำผลการประเมินผู้เรียนมาใช้ประกอบการพิจารณาด้วย สำนักงานปฏิรูปการศึกษา (2545 : 12) ได้กำหนดหลักการและแนวคิดด้านการบริหารงานวิชาการ เพื่อเป็นแนวทางการบริหารและการจัดการศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาและโรงเรียนเพื่อพิจารณา ดังต่อไปนี้

1) ยึดหลักให้โรงเรียนจัดทำหลักสูตร โรงเรียนให้เป็นไปตามกรอบหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานและสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชนและสังคมอย่างแท้จริง โดยมีครู ผู้บริหาร ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน

- 2) มุ่งส่งเสริมโรงเรียนให้จัดกระบวนการเรียนรู้ โดยถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญสูงสุด
- 3) มุ่งส่งเสริมให้ชุมชนและสังคมมีส่วนร่วมในการกำหนดหลักสูตรกระบวนการเรียนรู้ รวมทั้งเป็นเครือข่ายและแหล่งการเรียนรู้
- 4) มุ่งจัดการศึกษาให้มีคุณภาพและมาตรฐาน โดยจัดให้มีดัชนีชี้วัด คุณภาพ การจัดหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ และสามารถตรวจสอบคุณภาพการจัดการศึกษาได้ทุกช่วงชั้นทั้งระดับเขตพื้นที่การศึกษาและโรงเรียน
- 5) มุ่งส่งเสริมให้มีการร่วมมือเป็นเครือข่ายเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและคุณภาพในการจัดและพัฒนาการศึกษา

กิติมา ปรีดีดิลก (2532 : 22 - 25) ได้กล่าวถึงหลักการบริหารงานวิชาการไว้ว่า หลักการบริหารงานวิชาการเป็นแนวคิดเพื่อปฏิบัติไปสู่ความสำเร็จในการบริหารงานวิชาการ จำเป็นต้องมีหลักที่สำคัญ ๆ ดังนี้

1. หลักการพัฒนาคุณภาพ (Quality Management) เป็นการบริหารงานเพื่อนำไปสู่ความเป็นเลิศทางวิชาการ องค์กรประกอบของคุณภาพที่เป็นตัวชี้วัดคือผลผลิตและกระบวนการเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้บุคลากรและผู้รับบริการได้รับความพึงพอใจ พัฒนาศักยภาพเป็นที่ยอมรับในระดับสากลมากขึ้น โดยอาศัยกระบวนการประกันคุณภาพการศึกษา ได้แก่ การควบคุมคุณภาพ การตรวจสอบคุณภาพ และการประเมินคุณภาพ
2. หลักการมีส่วนร่วม (Participation) การปรับปรุงคุณภาพของกระบวนการบริหารได้พัฒนาอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอตลอดเวลา โดยทุกคนในหน่วยงานมีส่วนร่วมเสนอแนะปรับปรุงและพัฒนา หลักการมีส่วนร่วมต้องการให้ทุกคนได้ร่วมกันทำงานซึ่งลักษณะของงานวิชาการต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่ายร่วมกันนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพได้มากขึ้นการมีส่วนร่วมต้องเริ่มจากการร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมประเมินผลเรื่องที่ศึกษาได้
3. หลักการ 3 องค์กรประกอบ (3 - E) ได้แก่ ประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และประหยัด
 - 3.1 หลักแห่งประสิทธิภาพ (Efficiency) หมายถึง การปฏิบัติตามแผนที่กำหนดไว้เป็นตามขั้นตอนกระบวนการ มีปัญหาและอุปสรรคอย่างไรในขณะดำเนินการก็สามารถปรับปรุงแก้ไขได้ มีประสิทธิภาพเน้นไปที่กระบวนการ (Process) การใช้กลยุทธ์และเทคนิคต่าง ๆ ที่ทำให้บรรลุวัตถุประสงค์มากที่สุด
 - 3.2 หลักแห่งประสิทธิผล (Effectiveness) หมายถึง ได้ผลผลิต (Outputs) ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ตรงตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร มีความรู้ความสามารถ มีทักษะเพิ่มขึ้น รวมทั้งการคำนึงถึงประโยชน์ที่ได้รับ อย่างไรก็ตามมักใช้คำสองคำนี้ควบคู่กันคือมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

3.3 หลักประหยัด (*Economy*) หมายถึง การใช้เวลา น้อย การลงทุนน้อย การใช้กำลังหรือแรงงานน้อย โดยไม่ต้องเพิ่มทรัพยากรทางการบริหาร แต่ได้ผลผลิตตามที่คาดหวัง ดังนั้น การลงทุนในทางวิชาการจึงต้องคำนึงถึงความประหยัดด้วยเช่นเดียวกัน ผู้บริหารจะใช้กลวิธีอย่างไรในการบริหารเพื่อพัฒนาคุณภาพโดยอาศัยความประหยัดบุคลากร งบประมาณ วัสดุ เทคโนโลยี และใช้เวลา น้อยอีกด้วย

4. หลักธรรมาภิบาล (*Good Governance*) หมายถึง การกำกับที่ดี การดูแลอย่างดี ประกอบด้วยสี่ประการ ดังนี้

4.1 เป้าหมายสอดคล้องต่อความต้องการหรือความจำเป็นของสังคมหรือชุมชน (*Relevance*) สถานศึกษาต้องทำให้สิ่งที่สอดคล้องกับประโยชน์ของผู้เรียน ประโยชน์ของสังคม ชุมชน

4.2 มีความโปร่งใส (*Transparency*) กระบวนการบริหารต้องโปร่งใสตรวจสอบได้ อธิบายได้ ด้วยเหตุผล และมีความยุติธรรมแก่ทุกฝ่าย

4.3 ทุกขั้นตอนต้องมีผู้รับผิดชอบ (*Accountability*) มีผู้ยอมรับในผลของการกระทำ และพร้อมที่จะแก้ไขปัญหาให้จงได้

4.4 กระบวนการบริหารต้องมีประสิทธิภาพ (*Efficiency*) และได้ประสิทธิผล (*Effectiveness*) หมายถึง มีการวางแผน มีการปฏิบัติตามแผน มีการติดตามและประเมิน และมีการปรับปรุงพัฒนาผลที่ได้รับคุ้มค่ากับการลงทุน ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องมีความพึงพอใจ

5. หลักความเป็นวิชาการ (*Academic*) หมายถึง ลักษณะที่ครอบคลุมเนื้อหาสาระของวิชาการ ได้แก่ หลักการพัฒนาหลักสูตร หลักการเรียนรู้ หลักการสอน หลักการวัดผล ประเมินผล หลักการนิเทศการศึกษา และหลักการวิจัย เป็นต้น หลักการต่าง ๆ เหล่านี้เป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ก่อให้เกิดลักษณะความเป็นวิชาการที่ต้องอาศัย องค์ความรู้เพื่อทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและสร้างสรรค์ ดังนั้น การบริหารงานวิชาการจำเป็นต้องคำนึงถึงหลักต่าง ๆ เหล่านี้ด้วย

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2545 : 6 - 7) กล่าวว่า การบริหารงานวิชาการมีหลักการบริหาร คือ

1. หลักแห่งประสิทธิภาพ (*Efficiency*) หมายถึง การได้มีผลผลิตเพิ่มขึ้นโดยไม่เพิ่มการลงทุน นั่นคือ นักเรียนนักศึกษาสามารถสำเร็จการศึกษาตามกำหนดของหลักสูตร โดยไม่ลาออกกลางวัน เรียนเกินเวลา และช้ากว่ากำหนด

2. หลักแห่งประสิทธิผล (Effectiveness) หมายถึง ผลผลิตที่ได้ตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้นั้นคือนักเรียนนักศึกษาที่มีคุณภาพตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร มีความรู้ความสามารถทักษะคุณภาพ และการจัดการได้

ซุมศักดิ์ อินทร์รักษ์ (2551 : 22) ได้กล่าวถึง หลักการบริหารงานวิชาการที่สำคัญๆ ดังนี้

1. หลักการพัฒนาคุณภาพ (Quality Management) เป็นการบริหารเพื่อนำไปสู่ความเป็นเลิศทางวิชาการ องค์ประกอบของคุณภาพที่เป็นตัวชี้วัดคือผลผลิต และกระบวนการเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้บุคลากรและผู้รับบริการได้รับความพึงพอใจ พัฒนาศักยภาพเป็นที่ยอมรับของสังคมในระดับสากลมากขึ้น โดยอาศัยกระบวนการประกันคุณภาพการศึกษาได้แก่ การควบคุมคุณภาพ การตรวจสอบคุณภาพ และการประเมินผล

2. หลักการมีส่วนร่วม (Participation) การปรับปรุงคุณภาพของกระบวนการบริหารได้พัฒนาอย่างต่อเนื่อง สม่่าเสมอ โดยหลักการมีส่วนร่วม การเสนอแนะและการพัฒนาในงานวิชาการ ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่าย จึงอาจดำเนินงานในรูปของคณะกรรมการวิชาการ โดยมีเป้าหมายนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพได้มากขึ้น การมีส่วนร่วมต้องเริ่มจากการร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมประเมินผล

3. หลักการ 3 องค์ประกอบ (3 - Es) ได้แก่ ประสิทธิภาพ ประสิทธิผล ประหยัด

3.1 หลักประสิทธิภาพ (Efficiency) หมายถึง การปฏิบัติตามแผนที่กำหนดไว้เป็นไปตามขั้นตอนและกระบวนการ มีปัญหาและอุปสรรคขณะดำเนินการก็สามารถปรับปรุงแก้ไขได้ การมีประสิทธิภาพเน้นไปที่กระบวนการ (Process) การใช้กลยุทธ์และเทคนิควิธีต่างๆ ที่ทำให้บรรลุวัตถุประสงค์มากที่สุด

3.2 หลักประสิทธิผล (Effectiveness) หมายถึง ได้ผลผลิต (Outcome) ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ตรงตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรมีความรู้ความสามารถ มีทักษะเพิ่มขึ้น รวมทั้งการคำนึงถึงผลประโยชน์ที่ได้รับ อย่างไรก็ตามมักใช้สองคำนี้ควบคู่กันคือมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล

3.3 ประหยัด (Economy) หมายถึง การใช้เวลา น้อย การลงทุนน้อย การใช้กำลัง หรือแรงงานน้อย โดยไม่ต้องเพิ่มทรัพยากรการบริหาร แต่ได้ผลผลิตตามที่คาดหวัง ดังนั้น การลงทุนทางวิชาการจึงต้องคำนึงหลักความประหยัดด้วยเช่นกัน

4. หลักความเป็นวิชาการ (Academics) หมายถึง ลักษณะที่ครอบคลุมเนื้อหาสาระของวิชาการ ได้แก่ หลักการพัฒนาหลักสูตร หลักการเรียนรู้ หลักการสอน หลักการวัดผล

ประเมินผล หลักการนิเทศการศึกษา และหลักการวิจัย เป็นต้น หลักการเหล่านี้เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและสร้างสรรค์

สรุปได้ว่า หลักการบริหารงานวิชาการเป็นแนวคิดเพื่อให้การปฏิบัติบรรลุสู่ความสำเร็จในการบริหารงานวิชาการ ดังนั้นในการบริหารงานวิชาการ ผู้บริหารต้องใช้ทั้งหลักประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยคำนึงถึงคุณภาพของเป้าหมาย คือผู้เรียนเป็นหลัก นอกจากนี้ต้องคำนึงถึงบุคลากรซึ่งเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในกระบวนการบริหาร โดยให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการบริหารให้การส่งเสริมสนับสนุน และดูแลเอาใจใส่ด้วยความยุติธรรมและเสมอภาค

ขอบข่ายของงานวิชาการ

การบริหารงานวิชาการเป็นหัวใจของโรงเรียน การกำหนดขอบข่ายของการบริหารงานวิชาการ เนื่องจากการบริหารงานวิชาการ ครอบคลุมกิจกรรมในทุกด้านที่ส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ มีผู้กำหนดขอบข่ายการบริหารงานวิชาการไว้หลายแนวคิด ดังนี้

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2545 : 3 - 4) ได้กล่าวถึงขอบข่ายของการบริหารงานวิชาการว่าประกอบด้วยงานต่อไปนี้

1. การวางแผนงานเกี่ยวกับวิชาการ เช่น การพัฒนาหลักสูตร การนำหลักสูตรไปใช้ การจัดการล่วงหน้าเกี่ยวกับการเรียนการสอน
2. การจัดดำเนินงานเกี่ยวกับการเรียนการสอน เช่น การกำหนดรายวิชา การจัดชั้นเรียน การจัดครูเข้าสอน การจัดแบบเรียน การปรับปรุงการเรียนการสอน การฝึกงาน
3. การจัดการเกี่ยวกับการเรียนการสอน เช่น การจัดสิ่งอำนวยความสะดวก การส่งเสริมการจัดหลักสูตร โปรแกรมการศึกษา
4. การวัดและประเมินผล

ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์ (2549 : 9) ได้กำหนดงานหลักที่สำคัญในการบริหารงานวิชาการออกเป็น 6 งาน ดังนี้

1. งานหลักสูตรและการพัฒนาหลักสูตร
2. งานบริหารหลักสูตร
3. งานสื่อและนวัตกรรม
4. งานวัดและประเมินผล
5. งานนิเทศภายใน
6. งานส่งเสริมวิชาการ

กระทรวงศึกษาธิการ (2550 : 7) ได้กำหนดขอบข่ายภารกิจงานและแนวปฏิบัติงานด้านวิชาการไว้ ดังนี้

1. การวางแผนงานด้านวิชาการ
2. การพัฒนาหรือดำเนินการเกี่ยวกับการให้ความเห็นการพัฒนาสาระหลักสูตรท้องถิ่น
3. การพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษา
4. การจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา
5. การพัฒนากระบวนการการเรียนรู้
6. การวัดผลประเมินผลและเทียบโอนผลการเรียน
7. การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา
8. การพัฒนาแหล่งการเรียนรู้
9. การนิเทศการศึกษา
10. การแนะแนว
11. การพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา
12. การส่งเสริมชุมชนให้มีความเข้มแข็งทางวิชาการ
13. การประสานความร่วมมือในการพัฒนาวิชาการกับสถานศึกษาและองค์กรอื่น
14. การส่งเสริมและสนับสนุนงานวิชาการแก่บุคคล ครอบครัวยุติธรรม หน่วยงาน และสถาบันอื่นที่จัดการศึกษา
15. การจัดทำระเบียบและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับงานด้านวิชาการของสถานศึกษา
16. การคัดเลือกหนังสือ แบบเรียนเพื่อใช้ในสถานศึกษา
17. การพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา

ในทางปฏิบัติแล้วโรงเรียนแต่ละแห่ง อาจะกำหนดขอบข่ายงานบริหารงานวิชาการแตกต่างกันไปตามความเหมาะสมของแต่ละโรงเรียน ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบข่ายการวิจัยตามที่กระทรวงศึกษาธิการ ได้กำหนดกรอบงานด้านวิชาการเพื่อกระจายอำนาจไปยังโรงเรียน ให้มีความเป็นอิสระ คล่องตัว รวดเร็ว สอดคล้องกับความต้องการของนักเรียนโรงเรียน และชุมชน รวมทั้งการมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยยึด 5 ด้าน คือ

- 1) ด้านการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา
- 2) ด้านการวัดผล ประเมินผลและดำเนินการเทียบโอนผลการเรียน
- 3) ด้านการพัฒนาแหล่งเรียนรู้
- 4) ด้านการพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา
- 5) ด้านการส่งเสริมความรู้ทางวิชาการแก่ชุมชน

ด้านการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา

การศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ที่ได้กำหนดรายละเอียดโดยเฉพาะ ซึ่งขอสรุปเฉพาะระดับการศึกษาช่วงชั้นที่ 1 - 2 ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546 : 4 - 7)

1. หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544

1.1 หลักการ

เพื่อให้การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นไปตามแนวนโยบายการจัดการศึกษาของประเทศ จึงกำหนดหลักการของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ไว้ดังนี้

- 1) เป็นการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของชาติ มุ่งเน้นความเป็นไทยควบคู่กับความเป็นสากล
- 2) เป็นการศึกษาเพื่อปวงชนที่ประชาชนทุกคนจะได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน โดยสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
- 3) ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาและเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยถือว่า ผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด สามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ
- 4) เป็นหลักสูตรที่มีโครงสร้างยืดหยุ่นทั้งด้านสาระ เวลา และการจัดการเรียนรู้
- 5) เป็นหลักสูตรที่จัดการศึกษาได้ทุกรูปแบบ ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย สามารถเทียบโอนผลการเรียนรู้ และประสบการณ์

1.2 จุดหมาย

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข และมีความเป็นไทยมีศักยภาพในการศึกษาต่อ และประกอบอาชีพ จึงกำหนดจุดหมายซึ่งถือเป็นมาตรฐานการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเกิดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ดังต่อไปนี้

- 1) เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยในตนเอง ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ มีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมอันพึงประสงค์
- 2) มีความคิดสร้างสรรค์ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน รักการอ่าน รักการเขียน และรักการค้นคว้า
- 3) มีความรู้อันเป็นสากล รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงและความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการ มีทักษะ และศักยภาพในการจัดการ การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยี ปรับวิธีการคิดวิธีการทำงาน ได้เหมาะสมกับสถานการณ์

- 4) มีทักษะและกระบวนการโดยเฉพาะทางคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ทักษะการคิด การสร้างปัญญา และทักษะในการดำเนินชีวิต
- 5) รักการออกกำลังกาย ดูแลตนเองให้มีสุขภาพและบุคลิกภาพที่ดี
- 6) มีประสิทธิภาพในการผลิตและการบริโภค มีค่านิยมเป็นผู้ผลิตมากกว่าผู้บริโภค
- 7) เข้าใจในประวัติศาสตร์ของชาติไทย ภูมิใจในความเป็นไทย เป็นพลเมืองดี ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
- 8) มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภาษาไทย ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี กีฬา ภูมิปัญญาไทย ทรัพยากรธรรมชาติและพัฒนาลิ่งแวดล้อม
- 9) รักประเทศชาติและท้องถิ่น มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามให้สังคม

1.3 โครงสร้าง

เพื่อให้การจัดการศึกษาเป็นไปตามหลักการ จุดหมายและมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ให้สถานศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้องมีแนวปฏิบัติในการจัดหลักสูตรสถานศึกษา จึงได้กำหนดโครงสร้างของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนี้

1.3.1 ระดับช่วงชั้น

กำหนดหลักสูตรเป็น 4 ช่วงชั้น ตามระดับพัฒนาการของผู้เรียน ดังนี้

- ช่วงชั้นที่ 1 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 3
- ช่วงชั้นที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 - 6
- ช่วงชั้นที่ 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 - 3
- ช่วงชั้นที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 - 6

1.3.2 สาระการเรียนรู้

กำหนดสาระการเรียนรู้ตามหลักสูตร ซึ่งประกอบด้วย องค์ความรู้ ทักษะหรือกระบวนการการเรียนรู้ และคุณลักษณะหรือค่านิยม คุณธรรม จริยธรรมของผู้เรียนเป็น 8 กลุ่มสาระ ดังนี้

- 1) ภาษาไทย
- 2) คณิตศาสตร์
- 3) วิทยาศาสตร์
- 4) สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
- 5) สุขศึกษาและพลศึกษา
- 6) ศิลปะ

7) การงานอาชีพและเทคโนโลยี

8) ภาษาต่างประเทศ

สาระการเรียนรู้ ทั้ง 8 กลุ่มสาระนี้ เป็นพื้นฐานสำคัญที่ผู้เรียนทุกคนต้องเรียนรู้ โดยอาจจัดเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มแรก ประกอบด้วย ภาษาไทยคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เป็นสาระการเรียนรู้ที่สถานศึกษาต้องใช้เป็นหลักในการจัดการเรียนการสอน เพื่อสร้างพื้นฐานการคิดและเป็นกลยุทธ์ในการแก้ปัญหาและวิกฤตของชาติ กลุ่มที่สอง ประกอบด้วย สุขศึกษาและพลศึกษา ศิลปะ การงานอาชีพและเทคโนโลยี และภาษาต่างประเทศ เป็นสาระการเรียนรู้ที่เสริมสร้างพื้นฐานความเป็นมนุษย์ และสร้างศักยภาพในการคิดและการทำงานอย่างสร้างสรรค์ เรื่องสิ่งแวดล้อมศึกษา หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน กำหนดสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ไว้ในสาระการเรียนรู้กลุ่มต่าง ๆ โดยเฉพาะกลุ่มวิทยาศาสตร์ กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม กลุ่มสุขศึกษาและพลศึกษา กลุ่มภาษาต่างประเทศ กำหนดให้เรียนภาษาอังกฤษทุกช่วงชั้น ส่วนภาษาต่างประเทศอื่น ๆ สามารถเลือกจัดการเรียนรู้ได้ตามความเหมาะสม หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน กำหนดสาระการเรียนรู้ในแต่ละกลุ่มไว้เฉพาะส่วนที่จำเป็นในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนทุกคนเท่านั้น สำหรับส่วนที่ตอบสนองความสามารถ ความถนัดและความสนใจของผู้เรียนแต่ละคนนั้น สถานศึกษาสามารถกำหนดเพิ่มขึ้นได้ให้สอดคล้องและสนองตอบศักยภาพของผู้เรียนแต่ละคน

1.3.3 กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

เป็นกิจกรรมที่จัดให้ผู้เรียนได้พัฒนาความสามารถของตนเองตามศักยภาพ มุ่งเน้นเพิ่มเติมจากกิจกรรมที่ได้จัดให้เรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ ทั้ง 8 กลุ่ม การเข้าร่วมและปฏิบัติกิจกรรมที่เหมาะสมร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุขกับกิจกรรมที่เลือกด้วยตนเองตามความถนัด และความสนใจอย่างแท้จริง การพัฒนาที่สำคัญได้แก่ การพัฒนาองค์รวมของความเป็นมนุษย์ให้ครบทุกด้าน ทั้งร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม โดยอาจจัดเป็นแนวทางหนึ่งที่จะสนองนโยบายในการสร้างเยาวชนของชาติให้เป็นผู้มีศีลธรรม จริยธรรม มีระเบียบวินัย และมีคุณภาพ เพื่อพัฒนาองค์รวมของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกของการทำประโยชน์เพื่อสังคม ซึ่งสถานศึกษาจะต้องดำเนินการอย่างมีเป้าหมาย มีรูปแบบและวิธีการที่เหมาะสม กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ

1) กิจกรรมแนะแนว เป็นกิจกรรมส่งเสริมและพัฒนาความสามารถของผู้เรียน ให้เหมาะสมตามความแตกต่างระหว่างบุคคล สามารถค้นพบและพัฒนาศักยภาพของตนเอง เสริมสร้างทักษะชีวิต วุฒิภาวะทางอารมณ์ การเรียนรู้ในเชิงพหุปัญญา และการสร้างสัมพันธภาพ

ที่ดี ซึ่งผู้สอนต้องทำหน้าที่แนะแนวให้คำปรึกษาด้านชีวิต การศึกษาต่อการพัฒนาตนเองสู่โลก อาชีพและการมีงานทำ

2) กิจกรรมนักเรียน เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนเป็นผู้ปฏิบัติด้วยตนเองอย่าง ครอบคลุม ตั้งแต่ศึกษา วิเคราะห์ วางแผน ปฏิบัติตามแผน ประเมิน และปรับปรุงการทำงาน โดยเน้นการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม เช่น ลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด และผู้บำเพ็ญประโยชน์ เป็นต้น

1.3.4 มาตรฐานการเรียนรู้

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ตามกลุ่มสาระ การเรียนรู้ 8 กลุ่ม ที่เป็นข้อกำหนดคุณภาพผู้เรียน ด้านความรู้ ทักษะ กระบวนการ คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมของแต่ละกลุ่ม เพื่อใช้เป็นจุดมุ่งหมายในการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะ ที่พึงประสงค์ซึ่งกำหนดเป็น 2 ลักษณะ คือ

1) มาตรฐานการเรียนรู้ การศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นมาตรฐานการเรียนรู้ใน แต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ เมื่อผู้เรียนเรียนจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน

2) มาตรฐานการเรียนรู้ ช่วงชั้น เป็นมาตรฐานการเรียนรู้ในแต่ละกลุ่ม สาระการเรียนรู้ เมื่อผู้เรียนเรียนจบในแต่ละช่วงชั้น คือ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 และ 6 ชั้น มัธยมศึกษาปีที่ 3 และ 6

มาตรฐานการเรียนรู้ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน กำหนดไว้เฉพาะ มาตรฐานการเรียนรู้ที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนทุกคนเท่านั้น สำหรับมาตรฐาน การเรียนรู้ที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึง ประสงค์ เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ตลอดจนมาตรฐาน การเรียนรู้ที่เข้มข้นขึ้นตามความสามารถ ความถนัด และความสนใจของผู้เรียนให้สถานศึกษา พัฒนาเพิ่มเติมได้

1.3.5 เวลาเรียน

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน กำหนดเวลาในการจัดการเรียนรู้และ กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนไว้ดังนี้

ช่วงชั้นที่ 1 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 มีเวลาเรียนประมาณปีละ 800 - 1,000 ชั่วโมง โดยเฉลี่ยวันละ 4-5 ชั่วโมง

ช่วงชั้นที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 มีเวลาเรียนประมาณปีละ 800 - 1,000 ชั่วโมง โดยเฉลี่ยวันละ 4-5 ชั่วโมง

ช่วงชั้นที่ 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 มีเวลาเรียนประมาณปีละ 1,000 - 1,200 ชั่วโมง โดยเฉลี่ยวันละ 5-6 ชั่วโมง

ช่วงชั้นที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 มีเวลาเรียนปีละไม่น้อยกว่า 1,200 ชั่วโมง โดยเฉลี่ยวันละไม่น้อยกว่า 6 ชั่วโมง

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า หลักสูตรและการพัฒนาหลักสูตร หมายถึง การศึกษาทำความเข้าใจเอกสารเกี่ยวกับหลักสูตร การวิเคราะห์หลักสูตร การจัดทำและพัฒนาหลักสูตร สถานศึกษา โดยอาศัยกระบวนการและการมีส่วนร่วมของชุมชน ตลอดจนการติดตามตรวจสอบ และการประเมินผลหลักสูตร เพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหาแนวทางในการจัดประสบการณ์ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายทางการศึกษา

1.2 การพัฒนาหลักสูตร

บรรณา นิลวิเชียร (2547 : 7) การพัฒนาหลักสูตร หมายถึง เป็นกระบวนการปรับปรุงหลักสูตรหรือสร้างหลักสูตรใหม่เพื่อให้บรรลุเป้าหมายทางการจัดการศึกษาที่ต้องการให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น

ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์ (2551 : 59-60) กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตร หมายถึง ความพยายามจัดประสบการณ์ต่าง ๆ ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ตรงตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และพัฒนาตนเองตามที่พึงประสงค์ของสังคม การพัฒนาหลักสูตรเกิดขึ้นด้วยความจำเป็น ดังนี้

1) ความเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยี ซึ่งในปัจจุบันสืบเนื่องจากภาวะทางเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไปทำให้ส่งผลกระทบต่อสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไปด้วย และเทคโนโลยีที่สามารถนำมาใช้เป็นสื่อทางการศึกษามีมากขึ้น จึงทำให้ผู้สอนจะต้องมีการพัฒนาหลักสูตรอยู่เสมอ

2) ปัญหาการศึกษาที่ปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย สืบเนื่องจากความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม ทำให้การศึกษาต้องปรับเปลี่ยนไปด้วย เช่น จากการศึกษาเป็นศูนย์กลางต้องเปลี่ยนเป็นยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เน้นการเรียนรู้อาศัยประสบการณ์ตรง ให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติ ทดลอง ฝึกงาน และเน้นกระบวนการค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเองมากขึ้น ให้เรียนรู้อย่างหลากหลายตามศักยภาพของผู้เรียน ดังนั้นการพัฒนาหลักสูตรยังมีความจำเป็นเพิ่มขึ้น

3) ความต้องการของผู้เรียนในปัจจุบันผู้เรียนต้องการเรียนรู้ในสิ่งที่มีความหมายกับตนเองมากขึ้น การนำไปใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อความอยู่รอดและความสงบสุขของชีวิตการจัด

หลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง จึงต้องมีการพัฒนาหลักสูตรให้เหมาะสมกับผู้เรียน

4) ความต้องการของชุมชนและท้องถิ่น เป็นความจำเป็นที่ต้องคำนึงถึงสภาพของสังคมและวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ของผู้เรียนในชุมชน เพื่อเขาสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้ โดยไม่สร้างปัญหาให้กับสังคม รู้จักรับผิดชอบ รู้จักหน้าที่การเป็นพลเมืองที่ดีของสังคมการจัดหลักสูตรให้ผู้เรียนสามารถนำไปใช้ได้ จึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาหลักสูตรอย่างต่อเนื่อง เช่นเดียวกัน

5) การพัฒนากระบวนการและรูปแบบทางการศึกษาทำให้การจัดเนื้อหาวิธีการสอน รวมทั้งการวัดผลและประเมินผลต้องปรับเปลี่ยนตามไปด้วย เช่น การจัดการศึกษาทางไกลการศึกษาด้วยตนเอง การใช้บทเรียนสำเร็จรูป การใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ช่วยสอน การศึกษาด้วยกระบวนการแก้ปัญหา เป็นต้น การปรับปรุงเนื้อหาวิชา จุดประสงค์ของหลักสูตร การกำหนดวิธีการเรียนการสอน และการวัดผลประเมินผลย่อมต้องการพัฒนาหลักสูตรให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น

การพัฒนาหลักสูตรเป็นกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับทางเลือกในการปรับปรุงจุดมุ่งหมาย เนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอน การวัดผลและประเมินผล ให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น การดำเนินการพัฒนาหลักสูตร ทาบา(Taba, 1962 : อ้างถึงในชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์, 2551 : 60) ได้กำหนดขั้นตอนไว้ดังนี้

- 1) สำรวจสภาพปัญหา ความต้องการ และความจำเป็นทางสังคม
 - 2) กำหนดวัตถุประสงค์ของการศึกษาที่สังคมต้องการ
 - 3) คัดเลือกเนื้อหาวิชาความรู้ที่ครูต้องนำมาสอนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ตรงกับความต้องการและความจำเป็นของสังคม และเนื้อหาที่ตรงตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดและปรับปรุงเนื้อหา
 - 4) คัดเลือกประสบการณ์เรียนรู้มาเสริมเนื้อหาให้สมบูรณ์ และตรงตามวัตถุประสงค์
 - 5) นำไปทดลองใช้
 - 6) ประเมินผลการใช้หลักสูตร
- การพัฒนาหลักสูตรต้องอาศัยการประเมินผลการใช้หลักสูตร ซึ่งควรดำเนินการเป็นขั้นตอน ดังนี้
- 1) วิเคราะห์และตีความวัตถุประสงค์ของหลักสูตรให้เป็นเชิงพฤติกรรมที่ชัดเจน
 - 2) สร้างเครื่องมือและคัดเลือกวิธีที่เหมาะสม

- 3) เก็บข้อมูลโดยใช้เครื่องมือที่สร้างขึ้น
- 4) รวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล
- 5) แปลผลและอภิปรายผลการประเมินเพื่อพัฒนาต่อไป

บทบาทการมีส่วนร่วมในงานพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา

กระทรวงศึกษาธิการ (2546 : 33) ได้กำหนดกรอบงานด้านงานพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ฝ่ายวิชาการต้องวิเคราะห์ เอกสารหลักสูตร สาระแกนกลาง หลักสูตรสถานศึกษา ข้อมูลสภาพปัญหา ความต้องการของชุมชน วิเคราะห์สภาพแวดล้อมและประเมินสถานศึกษาเพื่อกำหนดวิสัยทัศน์ ภารกิจ เป้าหมาย คุณลักษณะที่พึงประสงค์ โดยการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย จัดทำหลักสูตรสาระต่าง ๆ ที่กำหนดให้มีในหลักสูตรสถานศึกษา ให้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ เป้าหมายและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ นำหลักสูตรไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน จัดการนิเทศการใช้หลักสูตร มีการติดตามและประเมินผลการใช้หลักสูตรปรับปรุงพัฒนาหลักสูตรให้เหมาะสมทันสมัยและมีมาตรฐาน

สรุปได้ว่า ด้านการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา หมายถึง ศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับจุดมุ่งหมายหลักการและโครงสร้างของหลักสูตร การวิเคราะห์เอกสารหลักสูตรสถานศึกษา การจัดทำโครงสร้างหลักสูตรและสาระต่าง ๆ การบูรณาการเนื้อหาสาระการนิเทศการใช้หลักสูตรสถานศึกษา การติดตามและประเมินผลการใช้หลักสูตรสถานศึกษา การปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน และการจัดทำสาระการเรียนรู้เพิ่มเติมที่สอดคล้องกับความถนัด และความสนใจของนักเรียน

ด้านการวัดผล ประเมินผลและดำเนินการเทียบโอนผลการเรียน

ความหมายของการวัดผลและประเมินผล

การวัดผลและการประเมินผล เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนการสอนและเป็นองค์ประกอบสำคัญ ที่จะช่วยให้การเรียนรู้ของนักเรียนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งเป็นกระบวนการที่ตรวจสอบว่า นักเรียนได้ถึงจุดมุ่งหมายปลายทางตามที่หลักสูตรต้องการหรือไม่เพียงใด และผลจากการวัดผลและประเมินผลจะเป็นข้อมูลที่จะช่วยให้ครูผู้สอนได้นำไปพิจารณาหาวิธีการแก้ไขข้อบกพร่องและจุดอ่อนในด้านต่าง ๆ ได้

บุญมี แก้วท่าประการ (2540 : 37) กล่าวว่า การประเมินผลเป็นกระบวนการต่อเนื่องจากการวัดผลการศึกษาโดยอาศัยผลจากการวัดเปรียบเทียบกับเกณฑ์ หรือมาตรฐานที่วาง

ไว้แล้วตีคุณค่าหรือสรุปว่านักเรียนคนนั้นจะมีระดับพัฒนาการทางการเรียนอย่างไร การประเมินผลการศึกษาก็จำเป็นต้องคำนึงถึงองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ คือ

- 1) มาตรฐาน หมายถึง เป้าหมายที่ใช้หลักเกณฑ์ในการพิจารณาสิ่งที่จะประเมินว่าดีเหมาะสมถูกต้อง หรือควรมีคุณสมบัติอย่างไร
- 2) การวัดผล หมายถึง การตรวจสอบหาปริมาณการเรียนรู้ ตลอดจนคุณสมบัติของผู้เรียนว่ามีพัฒนาการอยู่ในระดับใด เป็นข้อมูลหรือรายละเอียดเกี่ยวกับผู้เรียน
- 3) การตัดสิน หมายถึง การนำผลการวัดไปเปรียบเทียบกับเกณฑ์เพื่อตัดสินว่าผู้เรียนเป็นอย่างไร การตัดสินจะน่าเชื่อถือหรือไม่ย่อมขึ้นอยู่กับมาตรฐานที่กำหนดไว้

กระทรวงศึกษาธิการ (2542 : 24 - 25) กล่าวว่า การวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ให้ผู้สอนใช้พัฒนาคุณภาพผู้เรียน เพราะจะช่วยให้ได้ข้อมูลสารสนเทศที่แสดงพัฒนาการ ความก้าวหน้า และความสำเร็จทางการเรียนของผู้เรียนรวมทั้งข้อมูลที่จะเป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาและเรียนรู้อย่างเต็มศักยภาพ

นภา หลิมธรัตน์ (2544 : 12) กล่าวว่า ควรเข้าใจเกี่ยวกับคำ (Term) ในเรื่องการวัดผล ประเมินผล 2 คำ ดังนี้ คือ การวัดผลหรือการวัด หรือ Measurement หรือ Assessment มีความหมายว่า การจัดหาข้อมูล หรือจัดหาคะแนนจากหลายวิธี ส่วนการประเมินผล คือการนำผลที่วัดได้มาตัดสินว่ามีคุณค่าอย่างไร

อรจีย์ ณ ตะกั่วทุ่ง (2546 : 89) ได้กล่าวอีกต่อไปว่า การประเมินเป็นกระบวนการสืบค้นสารสนเทศจากความจำระยะยาวด้วยการใช้ส่วนต่างๆ ของสมอง เมื่อครูผู้สอนต้องการประเมินผู้เรียน ครูผู้สอนต้องมีเครื่องมือประเมินที่เที่ยงตรง จึงจะสามารถวัดสิ่งที่อยู่ในความจำระยะยาวของผู้เรียน

หลักการประเมิน

ธนาธิป พรกุล (2543 : 92 - 93) ได้ให้หลักการการประเมินผลการเรียนรู้ว่าเพื่อใช้เป็นพื้นฐานสำหรับการประเมินผลที่มีประสิทธิภาพ 6 ประการ ได้แก่

- 1) การประเมินผลต้องการความคิดที่ชัดเจน และมีการสื่อความหมายที่มีประสิทธิภาพ ผู้ที่คิดชัดเจนจะรู้ว่ากำลังประเมินอะไร และสามารถนำผลการประเมินสื่อความหมายให้ผู้อื่นเข้าใจ การเสนอผลการประเมินผลสัมฤทธิ์ไม่จำเป็นต้องอยู่ในรูปตัวเลขเท่านั้น ครูผู้สอนสามารถใช้คำภาพประกอบ รูปภาพ ตัวอย่าง เพื่อแสดงความหมายของผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนได้
- 2) การประเมินผลในชั้นเรียนเป็นเรื่องสำคัญ การประเมินระหว่างการสอนทุกวันอย่างต่อเนื่อง มีอิทธิพลต่อการเสริมสร้างการเรียนรู้ของผู้เรียน ครูผู้สอนอาจใช้การประเมินโดยถาม

คำถาม ตีความหมาย คำตอบ สังเกตการณ์ปฏิบัติ ตรวจสอบบ้าน ใช้แบบทดสอบสั้น ๆ หรือใช้วิธีอื่น ๆ

3) ผู้เรียนเป็นผู้ใช้ผลของการประเมิน ครูผู้สอนควรแจ้งมาตรฐานของพฤติกรรมที่มีคุณภาพที่ครูผู้สอนคาดหวังแก่ผู้เรียนตั้งแต่ต้น มีการประเมินผลอย่างสม่ำเสมอ และแจ้งผลให้ผู้เรียนทราบ ผู้เรียนจะมีแรงจูงใจใช้ความพยายามเพื่อความสำเร็จ

4) สิ่งที่จะประเมินต้องชัดเจน ต้องระบุได้ว่าต้องการประเมินอะไร ความรู้ เนื้อหา วิธีแก้ปัญหา การเล่นเครื่องดนตรี การพูดภาษาต่างประเทศหรือการเขียนรายงาน และการประเมินเรื่องนั้นมีตัวชี้วัดอะไร

5) การประเมินผลต้องมีคุณภาพสูง คุณภาพ ซึ่งหมายถึงสิ่งต่อไปนี้

5.1 สิ่งที่จะประเมินชัดเจน

5.2 ผลของการประเมินนำไปใช้ได้ประโยชน์

5.3 วิธีการเหมาะสม

5.4 การเป็นตัวแทนและอ้างอิงได้

5.5 มีความเที่ยงตรงปราศจากอคติและการบิดเบือน

6) การแจ้งผลการประเมินเป็นเรื่องละเอียดอ่อน และควรทำให้เป็นส่วนตัวสำหรับผู้เรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ต่ำ ครูผู้สอนควรให้ความช่วยเหลือ

รูปแบบการประเมินผลการเรียนรู้

หรรษา นิลวิเชียร (2547 : 187 - 188) ได้กล่าวถึง รูปแบบการประเมินผลการศึกษา ได้แก่ การประเมินการปฏิบัติและประเมินตามสภาพจริง เป็นทางเลือกใหม่ของการประเมินผล การเรียนรู้ และเป็นคำที่มีความหมายใกล้เคียงกัน ดังนี้

1) การประเมินการปฏิบัติ นำมาใช้เมื่อต้องการตรวจสอบว่า ผู้เรียนมีความสามารถที่จะทำงานให้สำเร็จ หรือแสดงให้เห็นสิ่งที่ได้เรียนไปแล้ว การปฏิบัติเป็นสิ่งที่ง่ายต่อการสังเกตและการประเมินว่าผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้หรือไม่เพียงใด สิ่งสำคัญในการประเมินแบบนี้ คือ ข้อตกลงด้านระดับมาตรฐานของการปฏิบัติ และการปฏิบัติที่เป็นจริงนั้นจะต้องกระทำในสถานการณ์ที่เป็นจริง ตัวอย่างเช่น ถ้าสอนให้ผู้เรียนร้องเพลง ผู้เรียนก็ต้องร้องเพลงให้ฟัง ในปัจจุบันนี้การประเมินการปฏิบัติจะถูกรวมกับแนวคิดการประเมินตามสภาพจริง คือ การประเมินตามสภาพจริงผู้เรียนไม่เพียงแต่ต้องแสดงให้เห็นการเรียนรู้เท่านั้น แต่ต้องแสดงให้เห็นว่าผู้เรียนนำความรู้ไปใช้ในชีวิตจริง ดังนั้น ความแตกต่างระหว่างคำสองคำนี้อยู่ที่สิ่งแวดล้อม

ในการเรียนรู้ ถ้าจะปรับปรุงการประเมินการปฏิบัติ ครูผู้สอนต้องจัดให้ผู้เรียนแสดงความสามารถในการใช้ความรู้ในสิ่งแวดล้อมและสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตจริง

2) การประเมินตามสภาพจริง เป็นรูปแบบทางเลือกของการประเมินผลที่กำหนดมาตรฐานการปฏิบัติ โดยจะต้องมีการกำหนดเป้าหมายและจุดประสงค์ให้สอดคล้องกับสิ่งที่ครูผู้สอนและผู้เรียนปฏิบัติในห้องเรียน วิธีการประเมินได้แก่ การถามคำถามปลายเปิด การจัดนิทรรศการ การสาธิตการปฏิบัติ การทำแฟ้มสะสมงาน ผู้สอนจะต้องประเมินคุณลักษณะที่หลากหลายนอกเหนือจากการประเมิน การจำข้อมูลหรือการประเมินทักษะต่าง ๆ ครูผู้สอนจะต้องสอนแนวลึกมากยิ่งขึ้น เช่น เน้นสาระสำคัญ การแก้ปัญหา การวิเคราะห์ และทักษะการคิดในระดับสูง

การรายงานผลการประเมินผลการเรียน

พิชิต ฤทธิจรูญ (2545 : 270) ได้อธิบายถึง การรายงานผล การประเมินผล การเรียนว่าเป็นการแจ้งผลการเรียนรู้และพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ซึ่งเป็นความก้าวหน้าและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน ให้ผู้เรียนและผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้ทราบ เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการปรับปรุงแก้ไข และส่งเสริมพัฒนาการเรียนของผู้เรียนให้ประสบความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งใช้เป็นข้อมูลสำหรับออกเอกสารหลักฐานการศึกษาสำหรับการตรวจสอบ ยืนยัน และรับรองผลการเรียนและวุฒิการศึกษาของผู้เรียนตามบทบาทหน้าที่ของแต่ละฝ่าย ข้อมูลในรายงานการประเมินประกอบด้วย ข้อมูลการวัดและประเมินผลระดับชั้นเรียน ข้อมูลการประเมินผลระดับสถานศึกษา ข้อมูลผลการประเมินคุณภาพระดับชาติ และข้อมูลพัฒนาการของผู้เรียนด้านอื่น ๆ ลักษณะของข้อมูลในรายงานการประเมิน อาจเป็นตัวเลข ตัวอักษร คำ หรือข้อความที่เป็นตัวแทนระดับความรู้ความสามารถของผู้เรียนที่เกิดจากการประเมินผล สรุปตัดสินผลการเรียนของผู้เรียน

การรายงานผลการประเมินผลการเรียนมีเป้าหมายสำคัญ คือ ต้องการให้ผู้เกี่ยวข้องได้รับทราบผลการเรียนนั้น ไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการปรับปรุงและพัฒนากลุ่มบุคคลที่เป็นเป้าหมาย

บทบาทการมีส่วนร่วมในงานวัดผลประเมินผลและเทียบโอนการเรียน

กระทรวงศึกษาธิการ (2543 : 45) ได้กำหนดภารกิจงานวัดผล ประเมินผล และเทียบโอนการเรียน ฝ่ายวิชาการต้องกำหนดระเบียบ แนวปฏิบัติเกี่ยวกับการวัดผลและประเมินผลของสถานศึกษา ส่งเสริมให้ครูจัดทำแผนการวัดผลและประเมินผลแต่ละรายวิชา ให้สอดคล้องกับ

มาตรฐานการศึกษา สารการเรียนรู้ หน่วยการเรียนรู้ แผนการจัดการเรียนรู้ คำเน้นการวัดผล และประเมินผลการเรียนการสอน โดยเน้นการประเมินตามสภาพจริงจากกระบวนการ การปฏิบัติ และผลงาน โดยให้มีการเทียบโอนความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ และผลการเรียนจากสถานศึกษา อื่น สถานประกอบการและอื่น ๆ ตามแนวทางที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด พร้อมพัฒนา เครื่องมือวัดและประเมินให้ได้มาตรฐาน

งานวัดผลและประเมินผล เป็นกระบวนการที่จะทราบว่าผลการเรียนการสอนนั้นบรรลุ วัตถุประสงค์ที่กำหนดหรือไม่ ควรมีการปรับปรุงเรื่องใด ซึ่งเป็นงานเกี่ยวกับการออกข้อสอบ การวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน การประเมินคุณภาพผู้เรียน การประเมินผลการปฏิบัติงานของ ผู้สอน รวมทั้งการประเมินผลโครงการทางวิชาการของโรงเรียน

สรุปได้ว่า การวัดผลและประเมินผล และเทียบโอนการเรียน หมายถึง การกำหนด กรอบระเบียบ แนวปฏิบัติเกี่ยวกับการวัดผลและการประเมินผล การนำผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนมา ปรับปรุงการเรียนการสอนและการพัฒนาเครื่องมือวัดผล

ด้านการพัฒนาแหล่งเรียนรู้

แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากการปฏิรูปการศึกษา แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นถือได้ว่า มีบทบาทสำคัญที่ จะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็ว เกิดความเข้าใจ เกิดความภูมิใจและสามารถสร้าง ความตระหนักแก่ผู้เรียนในสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวได้อย่างดี เนาวรัตน์ ลิขิตวัฒนเศรษฐ (2544 : 28) ได้ให้ความหมายของแหล่งเรียนรู้ คือ ถิ่น ที่อยู่ บริเวณ บ่อเกิด แหล่งที่ หรือศูนย์รวมความรู้ ที่ให้เข้าไปศึกษาหาความรู้ ความเข้าใจและความชำนาญ

แหล่งเรียนรู้

ลักษณะของแหล่งเรียนรู้

เนาวรัตน์ ลิขิตวัฒนเศรษฐ (2544 : 29) อธิบายลักษณะของแหล่งเรียนรู้ ดังนี้

- 1) จัดบรรยากาศในแหล่งเรียนรู้ให้เป็นสภาพจริงเหมือนสภาพจริง
- 2) จัดทรัพยากรในแหล่งเรียนรู้ให้พอเพียง
- 3) ปรับสภาพของสถานที่เรียนให้ผู้เรียนเรียนด้วยตนเองให้มากที่สุด
- 4) จัดบริเวณโรงเรียนให้เกิดแหล่งเรียนรู้และแหล่งสนับสนุนการเรียนรู้อื่นๆ
- 5) จัดศูนย์วิทยากรให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย
- 6) มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

7) มีการร่วมมือระหว่าง โรงเรียนและชุมชนดูแลสภาพแวดล้อมให้เป็นแหล่งเรียนรู้ ทั้งภายในและภายนอก

ห้องสมุด

ความหมายของห้องสมุด

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2545 : 195) ได้ให้ความหมายของห้องสมุดว่า ห้องสมุด คือ สถานที่ที่รวบรวมหนังสือ เอกสาร สิ่งพิมพ์และวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ เป็นแหล่งวิทยาการความรู้ ความเห็นของนักวิชาการ นักปราชญ์

ชูศักดิ์วิชญ์ แสนปัญญา (2546 : 43) กล่าวว่า ห้องสมุดเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญและสนองต่อการปฏิรูปการศึกษา เพราะห้องสมุดสถานศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของสถานศึกษาและเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ที่มีการจัดประสบการณ์ทั้งหมดให้แก่เด็กตามการปฏิรูปการเรียนรู้และหลักสูตรใหม่

การดำเนินงานห้องสมุด

ชูศักดิ์วิชญ์ แสนปัญญา (2546 : 44 - 45) ได้เสนอแนวดำเนินการดังนี้

1) สถานศึกษาควรมีห้องสมุดเป็นเอกเทศ เป็นห้อง/มุม อย่งใดอย่างหนึ่ง
2) วัสดุครุภัณฑ์ที่สำคัญในห้องสมุด ควรมีหนังสือทั่วไป หนังสือภาพการ์ตูน หนังสืออ้างอิง เช่น พจนานุกรม สารานุกรม วารสารสำหรับเด็ก จุลสารหน่วยงานต่าง ๆ กฤตภาค ผลงานรวมเล่มของผู้เรียน หนังสือพิมพ์บอร์ดจัดนิทรรศการ โต๊ะ ชั้นวางหนังสือ บัตรรายการ ฯลฯ

3) บุคลากร จะต้องมีความรับผิดชอบโดยสรุป คือ มีความรู้ทางบรรณารักษศาสตร์ รักการทำงานห้องสมุด มีมนุษยสัมพันธ์ดี ควรมีอาสาสมัครจากผู้เรียน หรือบุคคลในท้องถิ่นมาช่วยงานห้องสมุด

4) กิจกรรมที่ห้องสมุดควรจัด ได้แก่ เล่านิทาน เล่าเกร็ดความรู้ เกม แนะนำหนังสือ ทายปัญหา ทำหนังสือ จัดนิทรรศการ แนะนำงานอดิเรก จัดมุขสบาย ฯลฯ กิจกรรมเหล่านี้จัดตามโอกาสต่าง ๆ หรือจัดเป็นประจำตามเวลาที่แน่นอน เช่น จัดช่วงพักกลางวันของวันใดวันหนึ่ง ทุกสัปดาห์

5) งานบริการ เช่น บริการให้ยืมแก่ผู้เรียน เอื้อเพื่อแก่บุคคลในชุมชน งานประชาสัมพันธ์ห้องสมุดทั้งภายในและภายนอก

นอกจากนี้ ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2545 : 198) ได้ให้แนวการจัดกิจกรรมอื่น ๆ เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าและการอ่าน โดยห้องสมุดสามารถจัดทำกิจกรรมต่อไปนี้

- 1) จัดนิทรรศการ ควรจัดเป็นประจำและผลัดเปลี่ยนเวียนไป เช่น สัปดาห์การ์ตูน สัปดาห์หนังสือวิทยาศาสตร์ เป็นต้น เพื่อให้ห้องสมุดได้มีความสวยงาม สะดุดตา มีชีวิตชีวา รวมทั้งการจัดนิทรรศการในวันสำคัญ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษา วันลอยกระทง เป็นต้น
- 2) จัดให้มีการประกวดการแต่ง การเขียนภาพจากการอ่านหนังสือ
- 3) จัดให้มีการเล่นเกมและการทายปัญหาจากการอ่านหนังสือ
- 4) จัดให้มีการเล่านิทาน และการวิพากษ์วิจารณ์หนังสือ
- 5) จัดอภิปราย ตอบปัญหา โดยเชิญผู้เรียนหรือวิทยากรมาบรรยาย
- 6) จัดประกวดเรียงความ นิทาน คำขวัญต่าง ๆ จากการอ่านหนังสือและจากวันสำคัญ
- 7) การจัดการเล่นละคร หุ่นกระบอก หนังสือนิทานจากหนังสือวรรณคดี

ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ข้อ สันชนพิพัฒน์ (2546 : 42) กล่าวว่า ภูมิปัญญาไทย หมายถึง องค์ความรู้ของชาวบ้าน หรือทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านกระทำขึ้นจากสติปัญญา ความรู้ความสามารถของชาวบ้านเอง เพื่อใช้ในการแก้ปัญหาหรือการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย โดยมีกระบวนการสั่งสม สืบทอดและกลั่นกรองกันมายาวนาน

อินทรี หิรัญสาย (2545 : 19) กล่าวว่า ภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้ความสามารถและทักษะแห่งการดำรงชีวิต จากประสบการณ์ที่มนุษย์เข้าใจจริง หรือเคยผ่านกระบวนการของความคิดสร้างสรรค์ หรือการใช้แก้ปัญหาให้เกิดผลสำเร็จมาแล้ว

สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาไทยเป็นความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับการถ่ายทอดจากบุคคลหรือสถาบันต่าง ๆ ในท้องถิ่น โดยมีวัฒนธรรมเป็นพื้นฐาน และได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมและความเชื่อเป็นความรู้ที่อยู่มานาน ถิ่นปฏิบัติสืบทอดกันมา มีลักษณะของการพึ่งพาตนเอง

ลักษณะของภูมิปัญญา

ภูมิปัญญาท้องถิ่นแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

- 1) ลักษณะที่เป็นนามธรรม เป็นโลกทัศน์ ชีวทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิต เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่าและความหมายของ ทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน
- 2) ลักษณะที่เป็นรูปธรรม เป็นเรื่องเกี่ยวกับเฉพาะด้านต่าง ๆ เช่น การทำมาหากิน การเกษตร หัตถกรรม ศิลปะ ดนตรี และอื่น ๆ (โสภณ พุกษวานิช, ม.ป.ป. : 13)

บทบาทการมีส่วนร่วมในงานพัฒนาแหล่งเรียนรู้

กระทรวงศึกษาธิการ (2543 : 52) ได้กำหนดภารกิจงานพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ฝ่ายวิชาการ ต้องสำรวจแหล่งเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ทั้งในสถานศึกษา ชุมชน ท้องถิ่น ในเขตพื้นที่การศึกษา และเขตพื้นที่การศึกษาใกล้เคียง โดยจัดทำเอกสารเผยแพร่แหล่ง การเรียนรู้แก่ครู สถานศึกษาอื่น บุคคล ครอบครัว องค์กร หน่วยงาน และสถาบันอื่นที่จัดการ ศึกษาในบริเวณใกล้เคียง พร้อมจัดตั้งและพัฒนา แหล่งการเรียนรู้รวมทั้งพัฒนาให้เกิดองค์ ความรู้และประสานความร่วมมือสถานศึกษาอื่น บุคคล ครอบครัว องค์กร หน่วยงาน และ สถาบันสังคมอื่นที่จัดการศึกษาในการจัดตั้ง ส่งเสริม พัฒนา แหล่งเรียนรู้ ที่ใช้ร่วมกัน มีการส่งเสริม สนับสนุนให้ครูใช้แหล่งเรียนรู้ ทั้งในและนอกโรงเรียน ในการจัดกระบวนการ เรียนรู้ โดยครอบคลุมภูมิปัญญาท้องถิ่น

ข้อ สันชนพิพัฒน์ (2546 : 42) กล่าวถึงการนำภูมิปัญญาไทยกลับสู่การศึกษาสามารถจัด ได้โดยส่งเสริมให้มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาในสถานศึกษา 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ โรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย โดยการเปิดกว้างให้ท้องถิ่น เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในรูปของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อให้มีส่วนร่วม ในการนำภูมิปัญญาไทยถ่ายทอดให้กับนักเรียน ทั้งด้านการจัดหลักสูตรท้องถิ่นที่เกี่ยวกับ ภูมิปัญญาไทย การให้คำปรึกษาในแนวทางการจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการ ของท้องถิ่น หรือการนำบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในท้องถิ่นเข้ามาเป็นวิทยากรให้ความรู้ กับนักเรียนในโอกาสต่าง ๆ หรือการที่โรงเรียนนำองค์ความรู้ในท้องถิ่นเข้ามาสอนสอดแทรกใน ทุกเนื้อหาวิชา การนำนักเรียนไปศึกษาและฝึกงานในสถานประกอบการหรือในบ้านของผู้รู้ และ รวมถึงการนำนักเรียนสำรวจข้อมูลในท้องถิ่นแล้วนำมาจัดการเรียนการสอน

ชูศักดิ์ วิชัญ แสนปัญญา (2546 : 45) ได้กล่าวถึงบทบาทและหน้าที่ของผู้บริหาร สถานศึกษาด้านงานห้องสมุด เพิ่มเติม ดังนี้

- 1) ศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับการจัดห้องสมุดสถานศึกษาและมุมหนังสือ
- 2) เน้นความสำคัญของห้องสมุดสถานศึกษาว่าเป็นเสมือนหัวใจของงานวิชาการ การปฏิรูปการเรียนรู้

- 3) นิเทศและติดตามผลการปฏิบัติงานห้องสมุดสถานศึกษาเป็นระยะ ๆ

เนาวรัตน์ ลิขิตวัฒนเศรษฐ์ (2544 : 29) ได้กล่าวถึง บทบาทผู้บริหารกับแหล่งเรียนรู้ไว้ ดังนี้

- 1) กำหนดนโยบายส่งเสริมสนับสนุนการจัดหา จัดสร้าง หรือพัฒนาแหล่งเรียนรู้ใน สถานศึกษา

- 2) ส่งเสริมการพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้และประสบการณ์การจัดและการใช้แหล่งเรียนรู้สถานศึกษา
- 3) สนับสนุนให้บุคลากรทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการนำเสนอผลงาน/นวัตกรรมที่เกิดจากการใช้แหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษา
- 4) กำกับ ติดตาม คู่มือ และประเมินผล ระบบการจัดการเรียนการสอน โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษา

และสำหรับครูควรมีบทบาท ดังนี้

- 1) เตรียมกิจกรรมการเรียนการสอนที่ใช้แหล่งเรียนรู้ร่วมกับผู้เรียน
- 2) จัดสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศในแหล่งเรียนรู้ที่จูงใจและเสริมแรงให้เกิดการเรียนรู้สรุปได้ว่า ด้านการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ หมายถึง การสำรวจ จัดตั้ง ส่งเสริมพัฒนาแหล่งเรียนรู้ จัดกระบวนการเรียนรู้ การแสวงหาเครือข่ายการเรียนรู้ การสนับสนุนงบประมาณเพื่อพัฒนาแหล่งเรียนรู้และการพัฒนาห้องสมุดโรงเรียน

ด้านการพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา

การประกันคุณภาพการศึกษา เป็นหัวข้อสำคัญมีผลสืบเนื่องในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 (แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2545) ที่ได้กำหนดให้สถานศึกษาต้องได้รับการประเมินคุณภาพการศึกษาทุกสถานศึกษา

ความหมายของการประกันคุณภาพ

การประกันคุณภาพการศึกษา หมายถึง การบริหารจัดการและการดำเนินกิจกรรมตามภารกิจของสถานศึกษา เพื่อพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง สร้างความมั่นใจให้ผู้รับบริการทางการศึกษาทั้งผู้รับบริการโดยตรง ได้แก่ ผู้เรียน ผู้ปกครอง และผู้รับบริการทางอ้อม ได้แก่ สถานประกอบการ ประชาชน และสังคมโดยรวม (สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา, 2547 : 2) และยังกล่าวไว้ว่า การประกันคุณภาพการศึกษา หมายถึง การดำเนินการใด ๆ โดยอาศัยหลักการและวิธีการจัดการคุณภาพอย่างเป็นระบบเพื่อสร้างความมั่นใจต่อผู้ปกครอง ชุมชน สังคม ในกรปฏิบัติหรือการดำเนินงานของสถานศึกษาตามพันธกิจที่ได้ร่วมกันกำหนดไว้ นั่น จะได้ผลผลิตของการศึกษาที่มีคุณภาพอันพึงประสงค์ตามความคาดหวังของผู้ปกครอง ชุมชน สังคม

ส่วนสัมฤทธิ์ กางเพ็ญ (2544 : 35) ได้ให้ความหมาย การประกันคุณภาพการศึกษาเป็นกระบวนการจัดการของผู้รับผิดชอบการจัดการศึกษาที่จะรับประกันให้สังคมเชื่อมั่นว่าจะพัฒนาให้

ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ให้ครบถ้วนตามมาตรฐาน คุณภาพที่ระบุไว้ในหลักสูตร และตรงตามความมุ่งหวังของสังคมและชุมชน โดยยึดหลักการสำคัญ 3 ประการ คือ การกระจายอำนาจ (Decentralization) การมีส่วนร่วม (Participation) และการควบคุมคุณภาพ (Quality Control) สอดคล้องกับอุไรพรรณ เจนวาณิชยานนท์ และสุวรรณี มงคลรุ่งเรือง (2545 : 46) กล่าวว่า การประกันคุณภาพการศึกษา หมายถึง เป็นกิจกรรม แนวปฏิบัติ หรือแผนงานที่ได้จัดทำขึ้นอย่างเป็นระบบ หรือเป็นกิจกรรมที่ได้วางแผนไว้ล่วงหน้า โดยมีเป้าหมายของกิจกรรมหรือการกระทำที่วางไว้คือ ผู้ใช้บริการจะได้รับผลผลิตจากมหาวิทยาลัยที่มีคุณภาพ

สรุปได้ว่า การประกันคุณภาพการศึกษา หมายถึง การดำเนินงานอย่างเป็นระบบ ตามมาตรฐานการศึกษาที่กำหนด เพื่อให้ผู้รับบริการมีความมั่นใจต่อสถานศึกษาในการบริหารจัดการศึกษาได้มาตรฐานและนำสู่การผลิตผู้เรียนให้มีคุณภาพ

หลักการและกระบวนการของประกันคุณภาพ

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2549 : 3 - 5) ได้กล่าวถึง หลักการในการดำเนินการประกันคุณภาพการศึกษามี 3 ประการ คือ

- 1) การกระจายอำนาจ
- 2) การเปิดโอกาสการมีส่วนร่วมในการทำงาน
- 3) การแสดงภาระรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้

สำหรับระบบการประกันคุณภาพการศึกษา มีกระบวนการดำเนินการที่สัมพันธ์กัน 3 ประการ สรุปได้ดังนี้

1) การพัฒนาคุณภาพ เป็นการดำเนินงานเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้บรรลุถึงมาตรฐานการศึกษาที่กำหนดไว้ หัวใจสำคัญของการพัฒนาคุณภาพ คือ การสร้างจิตสำนึกให้ทุกคนตระหนักถึงความจำเป็นของการทำงานเป็นกลุ่ม ทำงานอย่างมีระบบและทุกคนต้องถือเป็นหน้าที่ที่จะปรับปรุงการทำงานอย่างต่อเนื่อง จัดทำข้อมูลสารสนเทศในส่วนที่รับผิดชอบ ใช้ข้อมูลสารสนเทศนั้นให้เป็นประโยชน์ในการพัฒนางานเป็นประจำ มีการเก็บรวบรวมข้อมูล และการจัดหมวดหมู่ข้อมูลสารสนเทศอย่างเป็นระบบ มีการจัดทำแผนกลยุทธ์ มีการพัฒนาด้านปัจจัยให้สามารถใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ สรรหาให้เพียงพอ ดูแลรักษาให้ใช้ได้อยู่เสมอ และปลอดภัยในการใช้ ประการสำคัญคือ ต้องมีระบบและกลไกการปฏิบัติงานตามแผน รวมทั้งติดตามกำกับ การดำเนินงานอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

2) การติดตามตรวจสอบคุณภาพ เป็นการดำเนินงานเพื่อช่วยเหลือ สนับสนุน กำกับ ติดตามความก้าวหน้า และยืนยันการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาของสถานศึกษาให้เป็นไปตาม

เป้าหมายและบรรลุตามมาตรฐานที่กำหนด โดยการติดตามตรวจสอบคุณภาพสามารถดำเนินงานในแต่ละระดับ ได้ดังนี้

2.1 การติดตามตรวจสอบคุณภาพของสถานศึกษา โดยสถานศึกษาตั้งคณะกรรมการขึ้นเพื่อรวบรวมข้อมูลสารสนเทศ การดำเนินงาน/โครงการ ตลอดปีการศึกษาทั้งด้านการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน คุณภาพการจัดการเรียนการสอน คุณภาพการบริหารและการจัดการศึกษา และด้านพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้

2.2 การติดตามตรวจสอบคุณภาพของสถานศึกษา โดยสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบสถานศึกษา เพื่อให้การส่งเสริมสนับสนุนและช่วยเหลือให้สถานศึกษาสามารถดำเนินการพัฒนาคุณภาพไปสู่เป้าหมายตามมาตรฐานที่กำหนดไว้ อย่างน้อย 1 ครั้ง ภายใน 3 ปี

2.3 การติดตามตรวจสอบ และประเมินผลการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในภาพรวมระดับประเทศ โดยหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบ คือสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาประกอบการกำหนดนโยบาย เพื่อส่งเสริมสนับสนุนและผลักดันให้สถานศึกษาพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างต่อเนื่อง กำหนดมาตรฐานเพื่อยกระดับคุณภาพสถานศึกษาที่ไม่ผ่านเกณฑ์ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมระหว่างสถานศึกษาเพื่อเพิ่มพูนศักยภาพสถานศึกษาให้บริหารและจัดการศึกษาได้อย่างเต็มที่

3) การประเมินและรับรองคุณภาพการศึกษาเป็นการดำเนินงานเพื่อตรวจสอบผลการจัดการศึกษาของสถานศึกษา โดยแบ่งเป็น 2 ส่วนที่เกี่ยวข้องกัน ดังนี้

3.1 การประเมินคุณภาพภายในสถานศึกษา จากการติดตามตรวจสอบคุณภาพของสถานศึกษาในข้อ 2.1 สถานศึกษานำข้อมูลสารสนเทศมาประเมินคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาที่กำหนด จัดทำรายงานการพัฒนากิจกรรมการศึกษาประจำปีของสถานศึกษา รายงานต่อคณะกรรมการสถานศึกษา ผู้ปกครองชุมชน หน่วยงานต้นสังกัด และรายงานต่อสาธารณชน

3.2 การประเมินคุณภาพภายนอก จากสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) หรือหน่วยงานอื่นที่สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) รับรอง

บทบาทการมีส่วนร่วมในงานพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา

กระทรวงศึกษาธิการ (2543 : 16) ได้กำหนดภารกิจงานพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา ฝ่ายวิชาการต้องจัดระบบโครงสร้างองค์กรให้รองรับการจัดระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา และกำหนดเกณฑ์การประเมิน เป้าหมายความสำเร็จของสถานศึกษา

ตามมาตรฐานการศึกษา และตัวชี้วัดของกระทรวง เป้าหมายความสำเร็จของเขตพื้นที่การศึกษา หลักเกณฑ์และวิธีการประเมินของสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา นอกจากนี้ควรมีการวางแผนการพัฒนาคุณภาพการศึกษาตามระบบประกันคุณภาพการศึกษาให้บรรลุผลตามเป้าหมายความสำเร็จของสถานศึกษาดำเนินการพัฒนางานตามแผนและติดตาม ตรวจสอบ และการประเมินคุณภาพภายในเพื่อปรับปรุงพัฒนาอย่างต่อเนื่อง พร้อมประสานความร่วมมือกับสถานศึกษาและหน่วยงานอื่นในการปรับปรุงพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายใน และการพัฒนาคุณภาพการศึกษาตามระบบการประกันคุณภาพการศึกษาประสานงานกับเขตพื้นที่การศึกษา เพื่อการประเมินคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาตามระบบการประกันคุณภาพ การศึกษาภายในเขตพื้นที่การศึกษา และประสานงานกับสำนักงานรับรองมาตรฐานการศึกษาและ ประเมินคุณภาพการศึกษาในการประเมินสถานศึกษาเพื่อเป็นฐานในการพัฒนาอย่างเป็นระบบและ ต่อเนื่อง

การประกันคุณภาพ กำหนดในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ให้สถานศึกษาต้องมีระบบการประกันคุณภาพการศึกษา เพื่อเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาคุณภาพ การศึกษาของชาติ ดังนั้นทุกคนควรตระหนักและทำความเข้าใจถึงเรื่องของการประกันคุณภาพ ตั้งแต่หลักการ กระบวนการ และแนวการดำเนินการประกันคุณภาพของสถานศึกษา เพื่อให้ การประกันคุณภาพของสถานศึกษาสามารถสร้างความมั่นใจแก่ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัด การศึกษา

สรุปได้ว่า ด้านการพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา หมายถึง การพัฒนา คุณภาพของโรงเรียน โดยการจัดระบบโครงสร้างให้รองรับการจัดระบบการประกันคุณภาพ ภายในสถานศึกษา การกำหนดเกณฑ์การประเมิน เป้าหมาย ความสำเร็จของสถานศึกษา การวางแผนการพัฒนาคุณภาพการศึกษา การพัฒนาความรู้และทักษะเกี่ยวกับการประกันคุณภาพ และการตรวจสอบและทบทวนคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน

ด้านการส่งเสริมความรู้ทางวิชาการแก่ชุมชน

ความหมายของความรู้

ราชบัณฑิตยสถาน (2542 : 232) ให้ความหมายของความรู้ว่า เป็นความนาม สิ่งที่ตั้งสม มาจากการศึกษาเล่าเรียน การค้นคว้า หรือประสบการณ์ รวมทั้งความสามารถเชิงปฏิบัติและ ทักษะ ความเข้าใจหรือสารสนเทศที่ได้รับมาจากประสบการณ์ สิ่งที่ได้รับมาจากการได้ยิน ได้ฟัง การคิดหรือการปฏิบัติ องค์วิชาในแต่ละสาขา เช่น ความรู้เรื่องเมืองไทย ความรู้เรื่องสุขภาพ

ความสำคัญของการส่งเสริมความรู้ทางวิชาการแก่ชุมชน

กระทรวงศึกษาธิการ (2543 : 1 - 2) ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ได้อธิบายถึง รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 กำหนดให้บุคคลมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ไม่น้อยกว่าสิบสองปีอย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย การจัดการศึกษาอบรมของรัฐ ต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองท้องถิ่นและชุมชน ประกอบกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ได้กำหนดให้การศึกษาเป็นกระบวนการเรียนรู้ เพื่อความเจริญของงามของบุคคลและสังคมโดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์ความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้ อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคมแห่งการเรียนรู้ และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้ง ร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรมมีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

สมชาย เทพแสง (2547 : 10) ได้อธิบายทฤษฎีการบริหารและการจัดการคุณภาพโดยเน้นคุณภาพเป็นสำคัญ โดยเฉพาะคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียน มีองค์ประกอบ 5 ประการ หนึ่งในทฤษฎีนี้คือ ข้อที่ 3 การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เป็นการจัดการคุณภาพถือว่ามนุษย์เป็นทรัพยากรที่สำคัญต้องพัฒนา การพัฒนาจึงเริ่มต้นที่มนุษย์ก่อน เรียกว่า สร้างคน ก่อนสร้างวัด เพราะถ้ามนุษย์ดีทุกสิ่งทุกอย่างก็ดีขึ้น การจัดการคุณภาพจึงส่งเสริมมนุษย์ให้ได้รับการพัฒนาทุกด้าน โดยอาศัยการใช้แรงจูงใจ การอบรมสัมมนาทุกด้าน การวางระบบการให้รางวัล เพื่อจูงใจให้บุคลากรใน โรงเรียนนำศักยภาพมาพัฒนาตนเองให้เกิดความเจริญก้าวหน้า ซึ่งโรงเรียนควรจัดกิจกรรมส่งเสริมให้บุคลากรทั้งครู เจ้าหน้าที่ต่าง ๆ รวมทั้งนักเรียนและผู้ปกครอง ตลอดจนชุมชน โดยถือว่าโรงเรียนเป็นศูนย์กลางของชุมชนในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

แนวทางการส่งเสริมความรู้ทางวิชาการแก่ชุมชน

อินทรา หิรัญสาย (2545 : 21) ได้กล่าวว่า ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540 - 2544) ได้กำหนดยุทธศาสตร์ของการพัฒนาสังคม โดยให้ความสำคัญกับท้องถิ่นและผู้คนใน 3 แนวทาง ได้แก่

- 1) การใช้พื้นที่เป็นเครื่องมือในการเข้าถึงปัญหา
- 2) การมีองค์กรในการปฏิบัติงาน
- 3) การมีส่วนร่วมของประชาชน

แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับการปฏิรูปการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนเป็นคนดี คนเก่ง และ อยู่ในสังคมอย่างมีความสุขได้นั้นต้องอาศัย โรงเรียนเป็นฐาน เป็นพื้นที่ เป็นเครื่องมือและเป็นแกน นำสำคัญในการปฏิบัติงาน โดยร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น เพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชน โดยการจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน มีการแสวงหา ความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร รู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งมีบุคลากรหลากหลายอาชีพที่มี ความเก่ง ความสามารถ ตลอดจนวิทยาการต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับสภาพปัญหาและความต้องการ ของชุมชน ดังนั้น การจัดการศึกษาจึงต้องดึงเอาภูมิปัญญาในศาสตร์ต่าง ๆ เข้าสู่ โรงเรียนตลอดจน หาวิธีการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์พัฒนาระหว่างชุมชน

ตายูคิน อูสมาน (2545 : 8) ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า มัสยิดเป็นศูนย์กลางการศึกษาทุก ระบบ เพราะผู้ที่มีความรู้มักจะพำนักในมัสยิดอยู่เสมอ มัสยิดบางแห่งเปรียบเสมือนศาลากลางของ เมือง ศาลาประชาคม โรงเรียน และมัสยิดบางแห่งจะมีห้องสมุดเพื่อให้สับบรูซได้อ่านหนังสือ ค่ำย

สุพล วงสินธ์ (2545 : 15) ได้อธิบายถึงยุทธวิธีการพัฒนาโรงเรียนทั้งระบบว่าการพัฒนา โรงเรียนทั้งระบบเพื่อปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ โดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญนั้น สามารถจำแนกเป็น 4 ส่วน หนึ่งในยุทธวิธีดังกล่าว ส่วนที่ 4 ระบุถึงการจัดกิจกรรมชุมชนสัมพันธ์ เป็นกิจกรรมที่ บุคลากรในโรงเรียนจัดขึ้นเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ โดยให้ผู้ปกครอง ชุมชนและหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการทุกขั้นตอน และเป็นเครื่องมือสำคัญในการเชื่อมโยงการเรียนรู้ ระหว่างโรงเรียนและชุมชน มุ่งขยายการเรียนรู้สู่ชุมชนอย่างมีส่วนร่วม

ศุรวีทย์ วรรณไกร โรจน์ (2545 : 73) ได้อธิบายถึงโครงการเรียนรู้ออนไลน์แห่ง สวทช พอสรุปได้ว่า เป็นการนำเอาไอทีเข้ามาช่วยในเรื่องการศึกษาได้อย่างไร โดยเน้นในเรื่อง E-Learning และด้วยเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงเร็วมาก เพราะฉะนั้นรูปแบบของการเรียนรู้จึง เปลี่ยนแปลงไป เราสามารถที่จะเรียนทุกวิชาจากอินเทอร์เน็ต จะทำให้การเรียนเร็วขึ้น ทันสมัย ความรู้สามารถที่จะถือโอกาสให้เหมาะสมกับบุคคลได้โดยง่าย สามารถติดต่อสื่อสารได้โดยง่ายจึงทำ ให้เกิดการร่วมมือในการศึกษากันได้ง่าย และมีประสิทธิภาพมากขึ้น

คณะกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้ (2543 : 11) มาตรา 29 : บทบาทของผู้มีส่วน เกี่ยวข้องให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น จัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน เพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน รวมทั้งหาวิธีการแลกเปลี่ยน ประสบการณ์การพัฒนาระหว่างชุมชน

บทบาทการมีส่วนร่วมในงานส่งเสริมความรู้ทางวิชาการแก่ชุมชน

กระทรวงศึกษาธิการ (2543 : 40) ได้กำหนดภารกิจงานส่งเสริมความรู้ทางวิชาการแก่ชุมชน โดยฝ่ายวิชาการต้องศึกษาสำรวจความต้องการสนับสนุนงานวิชาการแก่ชุมชน โดยจัดให้ความรู้ เสริมสร้างความคิดและเทคนิค ทักษะทางวิชาการเพื่อการพัฒนาทักษะวิชาชีพและคุณภาพชีวิตของประชาชน ชุมชน ท้องถิ่น มีการส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชน ท้องถิ่น เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางวิชาการของสถานศึกษา และที่จัดโดยบุคคล ครอบครั้ว องค์กร หน่วยงาน และสถาบันอื่นที่จัดการศึกษา โดยส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประสบการณ์ระหว่างบุคคล ครอบครั้ว ชุมชนและท้องถิ่น

การส่งเสริมความรู้ทางวิชาการแก่ชุมชน เป็นภารกิจหนึ่งของโรงเรียน ดังนั้นฝ่ายงานบริหารวิชาการและฝ่ายสนับสนุนต่าง ๆ จึงต้องร่วมมือกันจัดกิจกรรมที่จะส่งเสริมความรู้ต่าง ๆ โดยผ่านการศึกษาศึกษาสำรวจความต้องการการสนับสนุนงานวิชาการแก่ชุมชน เพื่อสามารถตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนให้ได้มากที่สุด ซึ่งรูปแบบการส่งเสริมความรู้ทางวิชาการสามารถจัดทำได้หลากหลายรูปแบบ เช่น การให้มีความรู้ เสริมสร้างความคิด เทคนิค ทักษะทางวิชาการ เพื่อการพัฒนาทักษะวิชาชีพหรือเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชน

สรุปได้ว่า ด้านการส่งเสริมความรู้ทางวิชาการแก่ชุมชน หมายถึง การสำรวจความต้องการสนับสนุนวิชาการ การจัดให้ความรู้ เสริมสร้างความคิดและเทคนิค ทักษะของวิชาการ เพื่อพัฒนาทักษะทางวิชาการ การส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางวิชาการและการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ระหว่างบุคคล ครอบครั้ว และชุมชน

การบริหารแบบการมีส่วนร่วม

ความหมายของการบริหารแบบการมีส่วนร่วม

สมเดช สีแสง (2540 : 89) ได้สรุปความหมายของการบริหารแบบการมีส่วนร่วมไว้ว่า การบริหารแบบการมีส่วนร่วม (Participation Management) เป็นการบริหารที่เปิดโอกาสให้พนักงานทุกระดับได้มีส่วนร่วมในการบริหารกิจการ ภายใต้ขอบเขตหน้าที่ของตน ถือว่าเป็นการบริหารที่ดี และเหมาะสมที่สุดกับคุณสมบัติของมนุษย์ในปัจจุบัน การบริหารแบบมีส่วนร่วมนี้เป็นหลักการสำคัญของการบริหารแบบใหม่ที่เรียกว่า การบริหารคุณภาพทั่วทั้งองค์กร (Total Quality Management หรือ TQM)

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2540 : 16) ได้ให้ความหมายของการบริหารแบบการมีส่วนร่วมว่า การบริหารแบบการมีส่วนร่วมเป็นการจูงใจให้ผู้ร่วมปฏิบัติงานในองค์กรได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ร่วมรับผิดชอบและร่วมมือกันในการพัฒนาปฏิบัติด้วยความเต็มใจ

เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ (2541 : 4 - 6) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมเป็นการที่บุคคลหรือคณะบุคคลเข้ามาช่วยเหลือสนับสนุนทำประโยชน์ในเรื่องต่าง ๆ หรือกิจกรรมต่าง ๆ อาจเป็นการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจหรือในกระบวนการบริหาร การมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับสิ่งต่อไปนี้

1. การเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย (Involment) ได้แก่การวางแผน กำหนดเป้าหมาย ปรัชญาหรือ วิเคราะห์ปัญหา หาสาเหตุ การให้ข้อเสนอแนะ การให้คำแนะนำ การให้ข้อมูล การร่วมตัดสินใจ
2. การช่วยเหลือและการทำประโยชน์ (Contribution) ได้แก่ การให้ความช่วยเหลือ ด้านแรงงาน เงิน วัสดุอุปกรณ์ ลงมือแก้ไขหรือดำเนินการที่เหมาะสม ประชาสัมพันธ์ ประสานงาน
3. การรับผิดชอบ (Responsibility) ได้แก่การตรวจสอบ การปฏิบัติตามแผนกำหนดมาตรฐานแนวทางในการพัฒนาการมีส่วนร่วมควรพิจารณาประเด็น ต่อไปนี้
 - 3.1 มีส่วนร่วมทำไม
 - 3.2 ใครควรมีส่วนร่วม
 - 3.3 มีส่วนร่วมเรื่องอะไร
 - 3.4 มีส่วนร่วมอย่างไร
 - 3.5 มีส่วนร่วมมากน้อยแค่ไหน

ธงชัย สันติวงษ์ (2543 : 138) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การบริหารแบบการมีส่วนร่วม คือ การที่ผู้บริหารหรือเจ้าของกิจการ ใช้วิธีการแบบเปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติงานได้มีส่วนร่วมในการบริหารงานด้านต่าง ๆ เช่น การให้มีส่วนร่วมในการวางแผน ช่วยเสนอแนะข้อคิดเห็นเพื่อประกอบการตัดสินใจของผู้บริหาร ตลอดจนการให้โอกาสและอิสระกับกลุ่มที่จะตัดสินใจทำงานเองภายใต้เป้าหมายและนโยบายที่มอบหมายไว้ให้กว้าง

สมยศ นาวิการ (2545 : 75) กล่าวว่า การบริหารแบบการมีส่วนร่วม คือ กระบวนการให้ผู้ได้บังคับบัญชามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องในกระบวนการตัดสินใจ เน้นการมีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็งของบุคคลเป็นการใช้ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และความเชี่ยวชาญของผู้บริหารในการแก้ปัญหาของการบริหารที่สำคัญ การบริหารแบบมีส่วนร่วมเป็นพื้นฐานของแนวคิดการแบ่งอำนาจหน้าที่ที่

ถือว่าผู้บริหารแบ่งอำนาจหน้าที่การบริหารของผู้บริหารให้กับผู้ใต้บังคับบัญชาและเป็น การบริหารที่ผู้บังคับบัญชาต้องการให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีส่วนเกี่ยวข้องอย่างแท้จริงในกระบวนการ ตัดสินใจที่สำคัญขององค์กร

สรุปได้ว่า การบริหารแบบการมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการบริหารงานที่เปิด โอกาสให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานในลักษณะของการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ร่วมรับผิดชอบและร่วมประเมิณผลด้วยความเต็มใจ เพื่อนำพา องค์กรไปสู่การบรรลุเป้าหมายร่วมกัน

ความเป็นมาของการมีส่วนร่วมในการบริหารการศึกษา

Taylor (1947, อ้างถึงใน ชร สุนทรายุทธ, 2551 : 546 - 547) ได้สร้างวิธีการบริหาร คนงานในโรงงานอุตสาหกรรมให้ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพจนเป็นที่ทราบกันดีว่า การบริหาร เชิงวิทยาศาสตร์นั้นได้ส่งผลกระทบต่อการจัดการศึกษา กล่าวคือ ได้มีการนำแนวคิดเรื่อง ประสิทธิภาพมาใช้ ครูและผู้เรียนต้องทำตามรูปแบบที่ผู้บริหารสถานศึกษากำหนดผู้ใต้บังคับบัญชา ถูกควบคุมอย่างเข้มงวด ทำให้การศึกษากลายเป็นธุรกิจที่คำนึงถึงผลกำไรขาดทุน มากกว่า การคำนึงถึงจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอน เป็นการทำลายคุณภาพการศึกษาและคุณภาพของ ประชาธิปไตย

ในปี ค.ศ. 1940 เป็นช่วงของการเรียกร้องและต้องการให้มีการบริหารงานแบบ ประชาธิปไตยอย่างกว้างขวาง จนมีคำกล่าวว่ายุคของประชาธิปไตย ส่งผลให้มีการนำหลักการของ ประชาธิปไตยไปใช้ในการจัดการศึกษา เช่น การสอนแบบประชาธิปไตย การนิเทศแบบ ประชาธิปไตย ทั้งนี้เป็นผลมาจากผู้บริหารการศึกษา ได้รับอิทธิพลเรื่องของประชาธิปไตยจาก มหาวิทยาลัย รวมทั้งข้อเขียนและบทความต่าง ๆ

Dewey (1965, อ้างถึงใน ชร สุนทรายุทธ, 2551 : 540) เป็นบุคคลสำคัญในการสร้าง ปรัชญาการบริหารเชิงประชาธิปไตย กล่าวคือ เขาได้เสนอแนวคิดเรื่องประชาธิปไตยกับการศึกษา โดยประยุกต์แนวคิด หลักการประชาธิปไตยกับมนุษย์สัมพันธ์เข้าด้วยกัน John Dewey ชี้ให้เห็น ว่าการบริหารงานเชิงวิทยาศาสตร์นั้นมุ่งแต่ผลกำไรมากกว่าจุดมุ่งหมายของการศึกษา ครูและ ผู้เรียนจะต้องทำตามคำสั่งของผู้บริหารสถานศึกษาโดยผู้บริหารจะเข้มงวดจนกลายเป็นลักษณะ ของอัตนนิยม ดังนั้น ถ้าหากสถานศึกษามีบรรยากาศของประชาธิปไตย ครูและผู้เรียนมีส่วนร่วมใน การบริหาร จะมีผลในการเปลี่ยนแปลงการทำงานของครูในทางที่ดีและการศึกษาก็มีคุณภาพ นอกจากนี้การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้บริหาร ครู และสังคม เป็นสิ่งที่ผู้บริหารต้องให้

ความสำคัญมากเช่นกัน แนวคิดของ John Dewey จึงนับว่ามีอิทธิพลต่อวงการศึกษาเป็นอย่างมาก ต่อมาเกิดแนวคิดที่ว่า โรงเรียนเป็นระบบย่อยทางสังคม ที่สนองตอบความต้องการของสังคม จึงมีการจัดตั้งสมาคมครู ผู้ปกครอง เป็นผลให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษามากขึ้น

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารการศึกษา หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนหรือภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการบริหารการศึกษาไม่ว่าจะเป็นการมีส่วนร่วมในการวางแผน การตัดสินใจ การประสานงาน ตลอดจนการประเมินผล ในลักษณะของการร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมแก้ไขปัญหาด้วยความเสียสละและเต็มใจ การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารจะก่อให้เกิดผลดีต่อหน่วยงาน ทำให้สังคมเข้มแข็งและเป็นรากฐานสำคัญของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

ชน สุนทรายุทธ (2551 : 546 - 548) กล่าวว่า ในปัจจุบันมีแนวโน้มที่จะให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษามากขึ้นซึ่งตรงกับหลักการของการบริหารงานที่จะเกิดประสิทธิภาพได้นั้น จะต้องให้เกิดความร่วมมือแสดงความคิดเห็น และตัดสินใจร่วมกัน ดังนั้นการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษานอกจากจะช่วยแก้ไขปัญหาต่าง ๆ แล้ว ยังทำให้สถานศึกษาทราบถึงความต้องการของท้องถิ่น และจะได้รับการทำงานเข้าหากันอีกด้วย นอกจากนี้ การปฏิรูปการศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้ประชาชนจำเป็นต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารและจัดการศึกษา สาเหตุประการสำคัญของการปฏิรูปการศึกษา คือ ระบบการศึกษาของไทย ยังไม่บรรลุเป้าหมายและนโยบาย ดังนั้นการจัดการศึกษาในยุคของการปฏิรูปการศึกษา จึงต้องส่งเสริมให้ผู้ปกครอง ชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ทั้งนี้เพื่อพัฒนาให้ผู้เรียนมีคุณภาพและมีมาตรฐานทัดเทียมนานาชาติ

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การบริหารแบบมีส่วนร่วมมีที่มาจากหลักการบริหารกลุ่มมนุษย์สัมพันธ์กับปรัชญาการบริหารแบบประชาธิปไตย นำไปสู่การปฏิรูปการศึกษาซึ่งถือว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับทุกคน ทุกฝ่าย ที่จะต้องมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพ โดยมีองค์ประกอบหลักที่สำคัญของการมีส่วนร่วม คือ สถานศึกษา คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้ปกครอง และชุมชนที่เกี่ยวข้อง

หลักการและความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2545 : 32) ได้กล่าวว่า การบริหารและการจัดการศึกษาของประเทศไทยในระดับท้องถิ่นแต่เดิมเริ่มจากการมีส่วนร่วมของประชาชนมากพอสมควร อันเป็นการวางรากฐานประชาธิปไตย ในแง่ของการมีส่วนร่วมของชุมชน รัฐบาล

พยายามที่จะปฏิรูปการศึกษาของไทย โดยดึงชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และได้
 ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ดังจะเห็นได้จากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540
 อันเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ ได้มีการกำหนดบทบัญญัติในมาตรา 43 ไว้ว่า บุคคลย่อมมี
 สิทธิเสมอกัน ในการรับการศึกษาอบรมขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปี ที่รัฐต้องจัดให้ทั่วถึงและ
 มีคุณภาพ โดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย นอกจากนี้รัฐธรรมนูญฉบับนี้ มาตรา 81 ยังได้กำหนดไว้ว่ารัฐ
 ต้องจัดการศึกษา อบรมและสนับสนุนให้เอกชนจัดการศึกษาอบรมให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม จัดให้
 มีกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติ ปรับปรุงการศึกษาให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทาง
 เศรษฐกิจและสังคม สร้างเสริมความรู้และปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง
 ในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สนับสนุนการศึกษาค้นคว้าวิจัยใน
 ศิลปะวิทยาการต่าง ๆ เร่งรัดพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อการพัฒนาประเทศ พัฒนา
 วิชาชีพครูและส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นศิลปวัฒนธรรมของชาติ สำหรับกฎหมายแห่งชาตินั้นมี
 ความสำคัญสองประการ คือ ประการแรก ต้องการให้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติเป็น
 กฎหมายแม่บทด้านการศึกษา และประการที่สอง ต้องการให้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ
 เป็นเครื่องมือของการเปลี่ยนแปลงที่เป็นรูปธรรมเกี่ยวกับระบบการศึกษา เพราะเมื่อพระราชบัญญัติ
 พระราชบัญญัติการศึกษาเป็นกฎหมายแม่บท จึงมีการทบทวน โครงสร้างและกลไกของการจัด
 การศึกษาในปัจจุบัน ตั้งแต่ระดับสถานศึกษา จนถึงระดับชาติ เพื่อปรับการบริหารจัดการว่าควร
 อยู่ในรูปแบบใด และปรับปรุงโครงสร้างที่มีอยู่ให้เกิดการกระจายอำนาจและมีส่วนร่วมของทุก ๆ
 ฝ่าย จึงนับได้ว่าเป็นกระบวนทัศน์ใหม่ (New Paradigm) ในการจัดการศึกษาของไทย

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2550 : 1) ได้สรุปหลักการสำคัญของ
 การปฏิรูปการศึกษา คือ การกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา การเปิดโอกาสให้
 ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารและการจัดการศึกษาดังบทบัญญัติในพระราชบัญญัติ
 การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ที่ได้กำหนดหลักการไว้
 ดังนี้

1) มีเอกภาพด้านนโยบายและมีความหลากหลายในการปฏิบัติ อันได้แก่ ความเป็น
 เอกภาพในการกำหนดนโยบายในการจัดการศึกษา มีมาตรฐานและทิศทางในการจัดการศึกษา
 เหมือนกัน โดยส่วนกลางจะกำหนดนโยบาย ให้คำปรึกษา ติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผล
 การจัดการศึกษา

2) มีการกระจายอำนาจไปสู่เขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษา และองค์กรปกครองส่วน
 ท้องถิ่นกำหนดให้มีการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาไปสู่คณะกรรมการ
 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาโดยตรง ทั้งด้านวิชาการ งบประมาณ การบริหาร

บุคคล และการบริหารทั่วไปโดยให้คณะกรรมการ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา เป็นผู้รับผิดชอบโดยตรง

3) ระดมทรัพยากรจากแหล่งต่าง ๆ มาใช้ในการจัดการศึกษาเป็นการเปิดโอกาสให้ บุคคลชุมชน สถาบันสังคมต่าง ๆ มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โดยมีการระดมทรัพยากรต่าง ๆ จากทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือแก้ไขปัญหา หรือหาแนวทางการพัฒนาการศึกษา เช่น ความคิด ความสามารถ แรงงาน วัสดุและอื่น ๆ

4) การมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น โดยให้บุคคลหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการศึกษามีส่วน ร่วมในลักษณะรูปแบบคณะกรรมการ หรืออาจมีส่วนร่วมในลักษณะการวางแผน การดำเนิน กิจกรรมการใช้ประโยชน์ เป็นต้น

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า หลักการและความสำคัญของการบริหารแบบการมีส่วนร่วม คือ จะต้องเปิดโอกาสให้ผู้ร่วมงานและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) เข้ามามีบทบาทใน การพิจารณาปัญหาและตัดสินใจร่วมกันที่จะแก้ไขปัญหา ดังนั้น การพัฒนาการศึกษาใน ยุคโลกาภิวัตน์ให้มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพได้นั้นจำเป็นต้องอาศัยทุกภาคส่วนเข้ามามี บทบาทและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมภาคภูมิใจในความสำเร็จที่เกิดจากการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานร่วมกัน

ความสำคัญของการบริหารแบบการมีส่วนร่วม

สมยศ นาวิการ (2545 : 16) กล่าวถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมโดยใช้การบริหาร แบบการมีส่วนร่วม PM (Participative Management) ว่ามีประโยชน์ดังนี้

- 1) ช่วยปรับปรุงคุณภาพของการตัดสินใจในองค์กรให้ดีขึ้น
- 2) ช่วยให้ประสิทธิภาพในการทำงานดีขึ้น
- 3) ช่วยทำให้กำลังใจและความพอใจงานที่ทำมีมากขึ้น
- 4) ช่วยลดความเฉื่อยชาการขาดงานและการออกงานน้อยลง
- 5) ช่วยในการติดต่อสื่อสารและการยุติความขัดแย้ง

พนม พงษ์ไพบูลย์ (2546 : 105 - 162) กล่าวว่า พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เป็นกฎหมายแม่บทในการจัดการศึกษา เพื่อให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร ไทย พุทธศักราช 2540 เป็นแนวทางในการดำเนินการจัดการศึกษา เพื่อพัฒนาคุณภาพสถานศึกษา

ในการจัดการศึกษาให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกในยุคปัจจุบันในส่วนของการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา พระราชบัญญัติฉบับนี้ ได้กล่าวไว้ในหมวด 1 บททั่วไป ความมุ่งหมาย และหลักการ มาตรา 8 (2) ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาและในมาตราที่ 9 (6) การมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่น จะเห็นได้ว่าความมุ่งหมาย และหลักการในการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติฉบับนี้ได้แสดงให้เห็นถึง ความต้องการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาโดยให้ทุกฝ่ายในสังคมได้เข้ามามีส่วนในการจัดการศึกษา ดังนั้นคณะกรรมการสถานศึกษาจึงต้องดำเนินการให้มีการสนับสนุนจากสังคมเพื่อให้การบริหาร และจัดการศึกษาของสถานศึกษาให้เป็นไปตามความเปลี่ยนแปลงของสังคมปัจจุบัน

แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2545 - 2559 ซึ่งเป็นแผนยุทธศาสตร์ที่นำสาระของการปฏิรูปการศึกษา ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ และนโยบายของรัฐบาลสู่การปฏิบัติเป็นกรอบแนวทางในการจัดทำแผนพัฒนาการศึกษาในระดับต่าง ๆ ซึ่งได้นำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นพื้นฐานในการกำหนดแผน โดยมีการศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และธรรมชาติ บูรณาการเชื่อมโยงเป็นกระบวนการโดยรวมที่ “คน” เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ในเรื่องของการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ได้กล่าวไว้ในวัตถุประสงค์ของแผนในส่วนของการพัฒนาสภาพแวดล้อมของสังคม เพื่อเป็นฐานในการพัฒนาคน และสร้างสังคมคุณธรรม ภูมิปัญญา และการเรียนรู้ เน้นการสนับสนุนการมีส่วนร่วมในการจัด และสนับสนุนการจัดการศึกษา รวมทั้งการระดมทรัพยากรและการลงทุนทางการศึกษา ด้วยการให้ทุกส่วนของสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา เพื่อให้การศึกษามีคุณภาพและประสิทธิภาพ สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ผู้เรียนสามารถแสวงหาความรู้ได้อย่างหลากหลาย อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตจากแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ ซึ่งจะก่อให้เกิดสังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ต่อไป

จะเห็นได้ว่าวัตถุประสงค์ของแผนการศึกษาแห่งชาติ เป็นแผนระยะยาวถึง 15 ปี คือเริ่มใช้ตั้งแต่ พ.ศ.2545 จนถึง พ.ศ.2559 เน้นการจัดการศึกษาโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน สถานศึกษาในฐานะหน่วยงานปฏิบัติโดยผู้บริหาร ครู บุคลากรในสถานศึกษาและคณะกรรมการสถานศึกษา ต้องดำเนินการให้เป็นไปตามแนวนโยบาย เพื่อดำเนินกชในการบริหารและจัดการศึกษาตามแผนการศึกษาแห่งชาติเพื่อผลในการพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมที่มีความเข้มแข็ง

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารแบบการมีส่วนร่วม

รุ่ง แก้วแดง (2543 : 277 - 278) กล่าวถึงแนวคิดการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง ชุมชน และนักวิชาการ ในหนังสือประวัติศาสตร์การศึกษาไทยว่า การจัดการศึกษาเป็นสิทธิและหน้าที่ของผู้ปกครองจึงต้องกระจายความรับผิดชอบไปให้ผู้ปกครอง ต้องส่งเสริมให้มีสมาคมผู้ปกครอง (Parent-teachers Association) หรือ PTA ในทุกสถานศึกษาเพื่อให้มีบทบาทความร่วมมือด้านวิชาการ กิจกรรมนักเรียนสามารถแสดงความคิดเห็นในการประชุมผู้ปกครอง และผ่านผู้แทนที่อยู่ในคณะกรรมการ โรงเรียนเป็นวิธีที่ให้ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของโรงเรียนมากขึ้น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2542 : 14 - 16) กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของสาธารณชนในการปฏิรูปการศึกษาของรัฐระดับเขตและวัน ประเทศแคนาดา ว่ายุทธศาสตร์ที่สามารถดึงประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมมีความสำคัญอย่างยิ่งในทุกขั้นตอนของการปฏิรูปการศึกษา จึงจำเป็นต้องมีการวางแผนอย่างรอบคอบ โดยมีขั้นตอนการวางแผนยุทธศาสตร์ให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนี้

- 1) กำหนดบุคคลที่ควรมีส่วนร่วม
- 2) กำหนดวิธีการต่าง ๆ ที่จะให้การเข้ามามีส่วนร่วมของสาธารณชนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ
- 3) กำหนดกรอบเวลาการดำเนินงานในส่วนนี้

การให้ใครมีส่วนร่วมมีการจัดทำบัญชีรายชื่อผู้ควรมีส่วนร่วมโดยจะต้องพิจารณาจากบุคคลต่อไปนี้ ผู้ปกครอง นักเรียน ครู ผู้บริหาร บุคลากรที่ไม่ได้ปฏิบัติงานสอน คณะกรรมการท้องถิ่น สมาชิกในชุมชน ผู้แทนองค์กรภาคธุรกิจ ฯลฯ วิธีการให้ประชาชนและตัวแทนองค์กรเข้ามามีส่วนร่วมพิจารณากระบวนการ ดังนี้

- 1) การประชุมกับประชาชน
- 2) กลุ่มเป้าหมาย
- 3) การสำรวจ และ
- 4) การประชุมพิเศษกับกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

อูทัย บุญประเสริฐ (2543 : 26 - 31) กล่าวถึงการบริหารแบบการมีส่วนร่วมว่ามีแนวความคิดพื้นฐาน ดังนี้

- 1) ความเชื่อเรื่องธรรมชาติมนุษย์ (Assumption about human nature) ตามแนวคิดของแมก เกรเกอร์ (Mc Gregor) มี 2 แนวทาง คือ ทฤษฎี x และทฤษฎี y ตามแนวคิดของทฤษฎี X

เชื่อว่ามนุษย์มีเจตคติและขาดความรับผิดชอบ ดังนั้นต้องใช้วิธีการบังคับหรือควบคุมการทำงานอย่างใกล้ชิด ส่วนทฤษฎี Y เชื่อว่ามนุษย์มีความขยัน ชอบทำงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าสภาพการทำงานที่มีความเหมาะสม และคนมีส่วนร่วมในการทำงาน โดยไม่ถูกบังคับก็จะมี ความรับผิดชอบมากขึ้น

2) ความคิดเกี่ยวกับความเป็นองค์การของโรงเรียน (*Concept of School Organization*) แนวความคิดของการบริหารปัจจุบันเชื่อว่า องค์การมิใช่เป็นเพียงเครื่องมือสำหรับการบรรลุเป้าหมายหรือผลผลิตเชิงปริมาณเท่านั้น แต่องค์การเป็นสถานที่สำหรับการดำรงชีวิตและการพัฒนาด้วย

3) ในด้านรูปแบบการตัดสินใจ (*Decision Making Style*) การตัดสินใจสั่งการในระดับสถานศึกษาควรมีลักษณะร่วมมือกันใช้อำนาจระหว่างครู ผู้ปกครอง นักเรียน ตลอดจนศิษย์เก่า เพื่อสะท้อนสภาวการณ์ปัจจุบัน ความต้องการในอนาคต ซึ่งจะต้องระดมสติปัญญาและแนวคิดให้สมาชิกได้มีโอกาสเรียนรู้และพัฒนาให้บริหารโรงเรียนได้สำเร็จ อีกทั้งยังสร้างความรู้ สึกผูกพันกับโรงเรียนด้วย

4) แบบภาวะผู้นำ (*Leadership Style*) ตามทฤษฎีของ *Sergiovanni* ได้จัดระดับภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาไว้ 5 ระดับ คือ ภาวะผู้นำด้านเทคนิค ภาวะผู้นำด้านมนุษย ภาวะผู้นำทางการศึกษา ภาวะผู้นำเชิงสัญลักษณ์ และภาวะผู้นำทางวัฒนธรรม

5) กลยุทธ์การใช้อำนาจ (*Use of Power*) ในการบริหารโดยทั่วไปมีความจำเป็นที่จะต้องใช้อำนาจเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ แต่ตามทฤษฎีที่ว่าด้วยที่มาของอำนาจ (*Source of Power*) (*Source of Power*) ของ *French* และ *Raven* นั้น ได้แบ่งที่มาของอำนาจพื้นฐานเป็น 5 แบบ ได้แก่ อำนาจจากการให้รางวัล อำนาจจากการบังคับ อำนาจตามกฎหมาย อำนาจจากการอ้างอิง และอำนาจจากความรู้ความเชี่ยวชาญ

6) ทักษะเฉพาะในการบริหาร (*Management Skills*) ทักษะการบริหารแบบใหม่ ๆ ที่ได้รับการพัฒนาและนำมาใช้ในองค์การ เช่น การใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ในการวิเคราะห์เพื่อการตัดสินใจ ใช้ทักษะการแก้ไขความขัดแย้ง ใช้กลยุทธ์เพื่อการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาองค์การ เป็นต้น

7. การใช้ทรัพยากร (*Use of Resources*) สถาบันการศึกษามีอำนาจในการใช้และบริหารทรัพยากรด้วยตนเองมากขึ้น ทำให้สถานศึกษาได้บริหารงานตามสถานการณ์ของตนเองอย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ต้องสิ้นเปลืองบุคลากร งบประมาณ เวลาในการควบคุมและตรวจสอบ

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า แนวคิดหลักของการบริหารแบบการมีส่วนร่วม คือ การให้ความสำคัญกับทรัพยากรบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารและจัดการองค์การ อีกทั้งเป็นศูนย์กลางของการดำเนินการหรือปฏิบัติการกิจต่าง ๆ เพื่อนำพาท้องการไปสู่บรรลุเป้าหมายร่วมกัน

ทฤษฎีการบริหารแบบการมีส่วนร่วม

Rensis Likert (1997 : 189 - 211 อ้างถึงใน ลัดดา ผลวัฒน์, 2547 : 41 - 44) ศาสตราจารย์ทางจิตวิทยาแห่งมหาวิทยาลัยมิชิแกน (University of Michigan) และคณะทำงานในสถาบันวิจัยทางสังคมศาสตร์ ได้ทำการศึกษาเพื่อค้นหาเกณฑ์ในการประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการบริหาร ตั้งแต่ปี 1947 และได้รวบรวมผลการทดลองจากผลการปฏิบัติงานในหลายสาขา ซึ่งผลการทดลองของนักวิชาการหลายท่านได้สรุปข้อค้นพบที่เป็นสาระสำคัญเกี่ยวกับการบริหารสองประการ คือ การบริหารโดยให้ความสำคัญกับงานเป็นหลัก (Job - Centered) และการบริหารโดยให้ความสำคัญกับคนเป็นหลัก (Employee - Centered) และพบว่าผู้บริหารที่ให้ความสำคัญกับงานเป็นหลัก จะได้ผลผลิตต่ำ เนื่องจากผู้ปฏิบัติงานถูกควบคุมการทำงานอย่างเข้มงวด ผู้ควบคุมการทำงานพยายามกระตุ้นให้พนักงานมีความสนใจในงาน ใช้เวลาเป็นมาตรฐานในการทำงาน ส่วนผู้ที่ให้ความสำคัญกับคนเป็นหลักจะได้ผลผลิตสูง และพบว่าผู้บริหารจะให้ความสนใจในปัญหาของผู้ใต้บังคับบัญชา พยายามสร้างกลุ่มงานให้มีประสิทธิภาพในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายอย่างสูง ไลเคิร์ท ได้สรุปรายงานข้อค้นพบจากการวิจัยเกี่ยวกับหลักในการบริหารที่ประสบความสำเร็จสูงสุด และที่ประสบความสำเร็จน้อยสุด โดยเสนอเป็นทฤษฎีการบริหาร 4 ระบบ ดังนี้

ระบบที่ 1 ระบบอำนาจเผด็จการ (System 1 : Exploitative Authoritative)

- ผู้บริหารจะมีอำนาจสมบูรณ์แบบ มีภาวะผู้นำแบบใช้อำนาจสั่งการให้ลูกน้อง ผู้ใ้ผู้ใ้บังคับบัญชาปฏิบัติตาม ผู้บริหารจะเชื่อและไว้ใจผู้ใ้บังคับบัญชาน้อยมาก จึงเป็นเหตุให้การงานของลูกน้อง (Subordinate) ไม่รู้ ลึกลึกอยากจะทำเรื่องงานกับผู้บังคับบัญชา (Superior) ทำให้ได้ความคิดความเห็นน้อยในการแก้ปัญหาต่าง ๆ

- ส่วนใหญ่จะจูงใจลูกน้องให้ทำงานด้วยการลงโทษ ทำให้เกิดความกลัว แต่มีการให้รางวัลบ้างเป็นครั้งคราว เป็นผลให้ผู้บริหารระดับสูงมีความรับผิดชอบต่อนายงาน ในขณะที่ในระดับล่างแทบจะไม่รู้ ลึกลึกอยากจะทำตามเป้าหมายขององค์กร

- มีการติดต่อสื่อสารเป็นทางเดียวเป็นส่วนใหญ่ และสั่งจากบนลงล่าง (Downward Communication) ทำให้ความคิดของผู้บริหารถูกมองว่าเป็นความคิดที่ถูกต้องเสมอ และเนื่องจาก

เป็นการติดต่อสื่อสารทางเดียวที่ผู้บริหารสั่งการลงมายังลูกน้อง จึงทำให้ผู้บริหารขาดความรู้ความเข้าใจในปัญหาของลูกน้อง

- กระบวนการตัดสินใจจึงมาจากส่วนบนขององค์กร และตระหนักรับรู้ถึงปัญหาในการตัดสินใจต่าง ๆ ใต้น้อย ทำให้การตัดสินใจต่าง ๆ ไม่สัมพันธ์กับงานของลูกน้อง
- เป้าหมายจะถูกกำหนดเป็นวาระ ๆ ไป อีกทั้งเป้าหมายที่ตั้งไว้แม้ส่วนใหญ่จะยอมรับ แต่หากเกิดการต่อต้านจะเป็นการต่อต้านที่รุนแรง

ระบบที่ 2 ระบบเมตตา (System 2 : Benevolent Authoritative)

ระบบนี้ผู้บริหารมีความเชื่อมั่นและไว้วางใจผู้ใต้บังคับบัญชาบ้าง แต่ยังคงมีการกำกับติดตาม เหมือนเจ้านายกับผู้รับใช้ (Master & Servant) ซึ่งลูกน้องจะรู้สึกไม่ค่อยอยากคุยเรื่องงานกับผู้บังคับบัญชา แต่ก็มีบ้างที่เป็นเหตุให้ผู้บังคับบัญชาสามารถรับทราบความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาของงาน

- มีการให้ความช่วยเหลือสนับสนุนสิ่งจำเป็น เพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร มีการให้ข้อมูลข่าวสารเท่าที่จำเป็น แต่ไม่ทั่วถึงทั้งองค์กร และข้อมูลข่าวสารมักถูกกลั่นกรองจากฝ่ายบริหาร ผู้บริหารจะวางตัวสนิทสนมเฉพาะกับบุคคลพิเศษ การกำหนดนโยบายทำในระดับบนแล้วกำหนดกรอบการทำงานให้ระดับล่าง โดยผ่านการตรวจสอบของฝ่ายบริหารก่อน ฉะนั้นการตัดสินใจส่วนใหญ่จึงมาจากเบื้องบน

- มีการจูงใจให้ทำงานโดยใช้รางวัลเป็นเครื่องล่อใจมากขึ้น แต่มีการลงโทษบ้างในกรณีที่ทำผิด ลูกน้องรู้สึกมีความรับผิดชอบในการทำงานตามเป้าหมายเพียงเล็กน้อย มีการทำงานเป็นทีมในบางส่วนของงานเป็นกลุ่มเล็ก ๆ

- มีการติดต่อสื่อสารเป็นแบบบนลงสู่ล่าง แต่มีการยินยอมให้ล่างขึ้นสู่บนบ้าง
- ยอมรับเรื่องการมอบหมายงานให้ผู้ใต้บังคับบัญชาตัดสินใจ แต่จะต้องอยู่ภายใต้การควบคุมตามนโยบายอย่างใกล้ชิด

ระบบที่ 3 ระบบปรึกษาหารือ (System 3 : Consultative)

- การบริหารระบบนี้ผู้บริหารมีภาวะความเป็นผู้นำ มีความเชื่อมั่นและยอมรับความสามารถของผู้ใต้บังคับบัญชา ยอมให้มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย กำหนดเป้าหมายของงาน และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจโดยการขอคำปรึกษาหารือข้อเสนอแนะ เพื่อประกอบเป็นแนวทาง จึงทำให้ลูกน้องมีอิสระมากขึ้นในการที่จะพูดคุยเรื่องงาน

- มีการจูงใจในลักษณะให้รางวัลในการทำงานเป็นหลัก มีการลงโทษบ้างตามสมควรทำให้ผู้ร่วมงานรู้สึกมีความรับผิดชอบในการที่จะทำตามเป้าหมายขององค์กร

- มีการติดต่อสื่อสารค่อนข้างทั่วถึงทั้งองค์กร และมีการปฏิสัมพันธ์ในองค์กรอย่างราบรื่นและบ่อย ๆ มีการทำงานในลักษณะเป็นทีมมากขึ้น แต่จะเป็นทีมถาวรในระดับเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน

- มีนโยบายเปิดกว้างในการตัดสินใจ โดยทั่วไปการตัดสินใจจะอยู่ที่ผู้นำ แต่ยอมให้ระดับล่างตัดสินใจได้ในบางเรื่อง จึงทำให้มีการตื่นตัวต่อปัญหาที่เกิดขึ้นในองค์กร

ระบบที่ 4 ระบบให้กลุ่มมีส่วนร่วม (System 4 : Participative Group)

- การบริหารระบบนี้ผู้บริหารเป็นผู้มีภาวะผู้นำสูงสุดและผู้ใต้บังคับบัญชามีความเชื่อมั่นและไว้วางใจซึ่งกันและกัน

- มีการกระจายอำนาจการตัดสินใจไปอย่างทั่วถึง และให้กลุ่มมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายขององค์กรเป็นการจูงใจให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการพัฒนาองค์กร

- การติดต่อสื่อสารเป็นแบบสองทางและทั่วถึงทั้งองค์กร ด้วยข้อมูลที่ถูกต้องแม่นยำ การปฏิสัมพันธ์ในองค์กรเป็นไปอย่างฉันทมิตร มีการช่วยเหลือกันและทำงานเป็นทีม

- ทำให้ความรับผิดชอบต่องานนั้นสูงขึ้นอีก ทั้งยังสามารถที่จะควบคุมหน่วยย่อยต่าง ๆ ได้ดีกว่าการควบคุมจากระดับสูง

จากการทดลองภาคสนามของไลเคิร์ต (Likert) พบว่า การบริหารที่มีประสิทธิภาพ คือ การบริหารระบบที่ 4 คือ การให้กลุ่มมีส่วนร่วม เป็นระบบที่สนับสนุนความสัมพันธ์ระหว่างบุคลากร การทำงานเป็นกลุ่มมีประสิทธิภาพในการทำงานให้ถึงเป้าหมายสูง มีความร่วมมือกันสูง ก่อให้เกิดทัศนคติที่ดีต่อผู้บริหาร ในการนำการบริหารระบบที่ 4 ไปดำเนินการให้เกิดประสิทธิผลได้นั้นต้องใช้หลักการและวิธีการดังต่อไปนี้ 1) กระบวนการทางภาวะผู้นำ (Leadership Process Use) 2) การสร้างแรงจูงใจ (Motivational Force) 3) กระบวนการติดต่อสื่อสาร (Communication Process) 4) กระบวนการปฏิสัมพันธ์ (Interaction Influence Process) 5) กระบวนการตัดสินใจ (Decision Making Process) 6) การกำหนดเป้าหมาย (Goal Setting or Ordering) 7) การควบคุมการปฏิบัติงาน (Control Process) และ 8) การกำหนดมาตรฐานการปฏิบัติงานและการฝึกอบรม (Performance Goals and Training)

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ระบบการบริหารที่มีประสิทธิภาพและให้ผลผลิตสูง คือ ระบบบริหารที่ให้ความสำคัญกับบุคลากร เข้ามามีส่วนร่วมในการทำงาน ซึ่งเป็นระบบที่สนับสนุนความสัมพันธ์ระหว่างบุคลากร และผู้บริหารจะให้ความสนใจในปัญหาของผู้ใต้บังคับบัญชา พยายามสร้างกลุ่มงานให้มีประสิทธิภาพในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายอย่างสูง

แนวทางการบริหารแบบการมีส่วนร่วมของสถานศึกษา

กรมสามัญศึกษา (2542 : 98 - 100) กล่าวว่า จากการศึกษาสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานระดับมัธยมศึกษาของคณะกรรมการวิจัยกรมสามัญศึกษา ได้สรุปข้อคิดเห็นของบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ไว้ 4 ประเด็น ดังต่อไปนี้

1) ประเด็นการมีส่วนร่วม เกี่ยวกับแนวทางการจัดการศึกษาในโรงเรียน พบว่า สภาพปัจจุบันของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการกำหนดนโยบาย การวางแผน การร่วมแสดงความคิดเห็น การร่วมประชุม การออกเสียงเลือกตั้งคณะกรรมการ การร่วมเป็นคณะกรรมการทุกประเด็นอยู่ในระดับน้อย ความต้องการในการมีส่วนร่วมทุกประเด็นอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะเรื่องการวางแผนทางการจัดการศึกษา ผู้แทนชุมชนและผู้ปกครองต้องการเข้ามามีส่วนร่วมสูงกว่ากลุ่มอื่น สำหรับความเป็นไปได้อยู่ในระดับค่อนข้างมากถึงมาก

2) ประเด็นของการมีส่วนร่วมเกี่ยวกับการบริหาร และจัดการศึกษาในโรงเรียนพิจารณาจากการร่วมเป็นคณะกรรมการโรงเรียน การร่วมตัดสินใจจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น การร่วมเป็นสมาชิกของกิจกรรมระหว่างชุมชนกับโรงเรียน การร่วมรณรงค์ประชาสัมพันธ์โครงการต่าง ๆ การร่วมประเมินผลการปฏิบัติงานครูและผู้บริหารโรงเรียน การร่วมมีคู่มือพฤติกรรมนักเรียน การร่วมกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย พบว่า สภาพปัจจุบันมีส่วนร่วมน้อยทุกกิจกรรม ยกเว้นการร่วมมีคู่มือพฤติกรรมนักเรียนที่ผู้บริหารโรงเรียน คณะครูอาจารย์ ผู้ปกครองและผู้แทนชุมชนที่อาศัยอยู่บริเวณใกล้เคียงโรงเรียนมัธยมศึกษา ที่มีความคิดเห็นว่าจะอยู่ในระดับมาก ส่วนความคิดเห็นเกี่ยวกับความต้องการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนอยู่ในระดับมาก ยกเว้นการร่วมตัดสินใจ การจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น และการร่วมประเมินผลการปฏิบัติงานของครูและผู้บริหารโรงเรียน ที่ผู้บริหารโรงเรียนมัศึกษามีความคิดเห็นว่า ชุมชนมีความต้องการเข้ามามีส่วนร่วมอยู่ในระดับน้อย สำหรับความเป็นไปได้ที่ชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมทุกกลุ่ม มีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่า มีความเป็นไปได้อยู่ในระดับมาก

3) ประเด็นของการมีส่วนร่วมเกี่ยวกับการระดมทรัพยากรบุคคล และทรัพยากรอื่น ๆ เพื่อการจัดการศึกษาในโรงเรียน พิจารณาจากการร่วมเป็นวิทยากร การเป็นเครือข่ายแหล่งวิทยากรท้องถิ่น การสนับสนุนเงินบริจาควัสดุ ที่ดินและสิ่งก่อสร้าง การชักชวนผู้อื่นให้สนับสนุนโรงเรียน การร่วมก่อตั้งกองทุนเพื่อการศึกษา การรวมกลุ่มเพื่อเรียนรู้ สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและชุมชน พบว่า ทุกกลุ่มเห็นสอดคล้องกันว่าในสภาพปัจจุบัน การมีส่วนร่วมของชุมชนอยู่ในระดับน้อย ยกเว้นการร่วมมีคู่มือพฤติกรรมนักเรียนที่ผู้บริหารโรงเรียน คณะครูอาจารย์

ผู้ปกครอง และผู้แทนชุมชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียงโรงเรียนที่มีความคิดเห็นว่ามี
ความเป็นไปได้อยู่ในระดับมาก ส่วนความต้องการเข้ามามีส่วนร่วมอยู่ในระดับมาก

4) ประเด็นการมีส่วนร่วมในภาพรวม เกี่ยวกับกิจกรรมที่โรงเรียนจัดเตรียมปฏิบัติและ
ร่วมมือกับชุมชน พิจารณาจากการให้ความร่วมมือในการพัฒนาชุมชน การจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนา
ชุมชน การร่วมกิจกรรมประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น การให้บริการข่าวสารข้อมูลแก่ชุมชน การให้
บริการส่งเสริมอาชีพแก่ชุมชน การให้บริการส่งเสริมสุขภาพอนามัยแก่ชุมชน การให้บริการด้าน
วิชาการ และการให้บริการด้านอาคารสถานที่ วัสดุ ครุภัณฑ์ และการรวมกลุ่มเพื่อเรียนรู้สิ่งที่เป็น
ประโยชน์ต่อตนเองและชุมชน พบว่า ทุกกลุ่มมีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่า ในสภาพปัจจุบัน
โรงเรียนจัดเตรียมปฏิบัติและร่วมมือกับชุมชนในกิจกรรมต่าง ๆ ส่วนใหญ่อยู่ในระดับน้อย แต่
กิจกรรมที่โรงเรียนจัดเตรียมปฏิบัติและร่วมมือกับชุมชนอยู่ในระดับมาก 4 กิจกรรม ได้แก่
ความร่วมมือการพัฒนาชุมชน การจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชน การร่วมกิจกรรมประเพณี
วัฒนธรรมท้องถิ่น และการให้บริการข่าวสารข้อมูล สำหรับความต้องการเข้ามามีส่วนร่วมทุกกลุ่ม
เห็นว่าชุมชนต้องการเข้ามามีส่วนร่วมมาก ยกเว้นการจัดเวทีชาวบ้านที่มีความต้องการเข้ามามีส่วน
ร่วมอยู่ในระดับน้อย และมีความเป็นไปได้มากที่ชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วม ยกเว้นการจัดเวที
ชาวบ้านและการระดมความคิด เพื่อสร้างพลังความคิด สำหรับการพัฒนาการศึกษาที่มี
ความคิดเห็นว่าความเป็นไปได้อยู่ในระดับน้อย

นอกจากนี้ กรมสามัญศึกษา (2542 : 101 - 102) ยังได้กล่าวถึงประเด็นการมีส่วนร่วม
ของชุมชน ต่อการจัดการศึกษาในอนาคตตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542 ใน 4
ด้าน ได้แก่ ด้านการบริหารวิชาการ ด้านงบประมาณ ด้านบุคลากร และด้านบริหารทั่วไป สรุป
ได้ดังนี้

1) ด้านวิชาการ ควรเปิดโอกาสให้ชุมชนเป็นวิทยากรในฐานะภูมิปัญญาท้องถิ่นร่วม
จัดทำหลักสูตร กำหนดขอบข่ายเนื้อหาเกี่ยวกับวิชาชีพท้องถิ่น จัดชุมชนและสถานประกอบการ
เป็นแหล่งการเรียนรู้และฝึกงาน ร่วมวางแผนนโยบาย และแผนเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน
ส่งเสริมเผยแพร่วัฒนธรรมท้องถิ่น นำความรู้ด้านเทคโนโลยีพื้นบ้าน และภูมิปัญญาท้องถิ่น
มาร่วมจัดหลักสูตรประสานกับวิทยากรสมัยใหม่

2) ด้านงบประมาณ ควรจัดเก็บภาษีเพื่อการศึกษาให้องค์การชุมชน ช่วยเหลือเงิน
ทุนการศึกษา ร่วมจัดกิจกรรมหารายได้ ร่วมแสดงความคิดเห็น และเสนอโครงการพัฒนา
โรงเรียน ร่วมติดตามผลการใช้งบประมาณ สนับสนุนส่งเสริมสมาคม ศิษย์เก่าเพื่อประสาน
กิจกรรมระหว่างโรงเรียนกับองค์การชุมชน ระดมทรัพยากร และสนับสนุนงบประมาณ

3) ด้านบุคลากร ควรให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมเป็นคณะกรรมการประเมิน การปฏิบัติงานของครู และบุคลากรในโรงเรียน ร่วมสร้างจิตสำนึกที่ดีให้แก่ครูสนับสนุนกิจกรรม พัฒนาบุคลากร เสนอความคิดเห็นกับการสอนของครู การศึกษาหรือธรรมเนียมโรงเรียน ร่วม กิจกรรมการปรับปรุงพัฒนาโรงเรียน พัฒนาอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม

4) ด้านบริหารทั่วไป ควรให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำรัฐธรรมนูญโรงเรียน ร่วมกำหนดวิสัยทัศน์ ร่วมกิจกรรมปรับปรุง และพัฒนาโรงเรียน ร่วมบริหารงานในรูปของ คณะกรรมการ และการร่วมประชุมวางแผน กำหนดนโยบาย ตลอดจนให้ข้อคิดเห็นใน การดำเนินงานต่าง ๆ ของโรงเรียนรวมทั้งร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการสนับสนุน การดำเนินงานของโรงเรียน สอดคล้องกับ ชีระ ริญเจริญ (2548 : 8) ที่ได้เสนอในงานวิจัยว่า การจัดการศึกษาตั้งแต่บัดนี้ไป “ทุกคน” ต้องมีส่วนร่วมรับผิดชอบ (All for Education) การบริหาร การศึกษา ดังนั้น ความซับซ้อนจะมีมากขึ้น ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องปฏิบัติงานอย่างมีระบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีส่วนร่วมกับคณะกรรมการใน โรงเรียนตามพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542

ในด้านปัญหาอุปสรรคที่อาจเกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมของชุมชน ได้แก่ ความไม่เข้าใจ บทบาทที่แท้จริงของตนเอง การหวังผลประโยชน์จากโรงเรียน ขาดความพร้อม ทั้งความรู้ ประสบการณ์ ไม่มีเวลาร่วมกิจกรรม ยังไม่เห็นความสำคัญ และไม่สนใจในการมีส่วนร่วม ดังนั้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องสร้างความเข้าใจ และความร่วมมือที่ดีระหว่างชุมชนอย่างต่อเนื่อง สร้าง ความมั่นใจ ศรัทธา และความเชื่อถือให้กับชุมชน กำหนดบทบาทหน้าที่ในการเข้าร่วมกิจกรรม ให้ชัดเจน

สร สุนทรายุทธ (2551 : 540) ได้สรุปแนวทางการบริหารแบบมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

1) การบริหารแบบมีส่วนร่วม เป็นการทำงานในบรรยากาศแบบประชาธิปไตย เปิดโอกาสให้ผู้ร่วมงานมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและตัดสินใจในกระบวนการบริหาร

2) โดยธรรมชาติแล้ว มนุษย์มีข้อจำกัดทางด้านร่างกาย สติปัญญา ความสามารถ เศรษฐกิจสังคม ฯลฯ ทำให้ไม่สามารถกระทำสิ่งต่าง ๆ ให้สำเร็จได้ด้วยคน ๆ เดียว จึงต้องมีการร่วมแรงร่วมใจกันแก้ปัญหาในข้อจำกัดดังกล่าว

3) การเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในการบริหารจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่ช่วยกระตุ้นให้ การทำงานมีประสิทธิภาพสำเร็จตามเป้าหมาย เพราะบรรยากาศที่ก่อให้เกิดความผูกพันทั้งด้าน จิตใจ อารมณ์และสังคมที่มีต่อกิจกรรมนั้น ๆ จึงทำให้การลงทุนมีความเสี่ยงน้อย

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า แนวทางในการบริหารแบบการมีส่วนร่วมที่สำคัญ คือ การสร้างบรรยากาศการทำงานแบบประชาธิปไตย โดยเปิดโอกาสให้ผู้ร่วมงานและผู้ที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการรับรู้ปัญหา ร่วมแก้ไขปัญหา ร่วมแสดงความคิดเห็นและตัดสินใจในกระบวนการบริหารเพื่อพัฒนาองค์กรไปสู่ความสำเร็จและมีคุณภาพ

ประโยชน์ของการบริหารแบบการมีส่วนร่วม

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2540 : 17) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการบริหารแบบการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

- 1) ช่วยสร้างความสามัคคีรวมพลังของบุคคลในองค์กร
- 2) ช่วยให้ทราบถึงความต้องการขององค์กรทั้งหมด
- 3) ช่วยเพิ่มพูนประสิทธิภาพการทำงานให้สูงขึ้น ลดความเลื่อยชาในการปฏิบัติงานและการย้ายงาน
- 4) ช่วยลดความขัดแย้งและการต่อต้านจากพนักงานระดับต่ำ
- 5) ช่วยสร้างบรรยากาศในการทำงาน และให้สุขภาพจิตของคนในองค์กรดีขึ้น
- 6) ช่วยเพิ่มผลผลิตในองค์กร
- 7) สร้างสรรค์หลักการประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นในองค์กร
- 8) ช่วยลดค่าใช้จ่ายในการบริหารงาน ใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดและทะนุถนอม
- 9) ทำให้ผู้ร่วมงานเกิดความรู้สึกว่าเข้าเป็นส่วนหนึ่งในองค์กร
- 10) เป็นการแบ่งเบาภาระหน้าที่ของผู้บังคับบัญชา ในการควบคุมงานให้ลดน้อยลงและทำให้ผลของงานดีขึ้น

จันทราณี สงวนนาม (2545 : 71) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการบริหารแบบการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

- 1) ก่อให้เกิดความสามัคคีระหว่างผู้บริหารและผู้ร่วมงานทุกระดับในองค์กร
- 2) ลดความขัดแย้งในการทำงาน เพิ่มความไว้วางใจซึ่งกันและกันมากขึ้น
- 3) สร้างบรรยากาศที่ดีในการทำงาน
- 4) ช่วยให้ผู้ร่วมงานมีสุขภาพจิตดี ทุกคนมีงานทำ
- 5) สร้างความเป็นประชาธิปไตยในองค์กร
- 6) ลดค่าใช้จ่ายและใช้ทรัพยากรอย่างทะนุถนอม
- 7) ช่วยให้การใช้งบประมาณเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

8) ช่วยให้นักงงานเกิดความรูู้สึกว่าเขาเป็นส่วนหนึ่งขององค์การ

สัมฤทธิ์ กางเพ็ง (2545 : 9 -10) ได้สรุปประโยชน์ของการบริหารแบบการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้ คือ

- 1) การมีส่วนร่วมก่อให้เกิดการระดมความคิด และอภิปรายร่วมกันระหว่างผู้เกี่ยวข้อง ทำให้เกิดความคิดที่หลากหลาย ทำให้การปฏิบัติมีความเป็นไปได้มากกว่าการคิดเพียงคนเดียว
- 2) การมีส่วนร่วมมีผลทางจิตวิทยา คือ ทำให้เกิดการต่อต้านน้อยลงในขณะเดียวกันก็จะเกิดการยอมรับมากขึ้น
- 3) การมีส่วนร่วมในการเปิดโอกาสให้มีการสื่อสารที่ดีกว่า สามารถแลกเปลี่ยนข้อมูล และประสบการณ์ในการทำงานร่วมกัน ตลอดจนการเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน
- 4) การมีส่วนร่วมเปิดโอกาสให้ผู้ร่วมงานหรือผู้เกี่ยวข้องมีโอกาสได้ใช้ความสามารถ ทักษะในการทำงานร่วมกัน เกิดความมีน้ำใจและความจงรักภักดีต่อหน่วยงานมากขึ้น
- 5) การมีส่วนร่วมจะทำให้ผลการปฏิบัติงานดีขึ้น การตัดสินใจมีคุณภาพมากขึ้นและส่งเสริมการปรับปรุงและความพึงพอใจในการปฏิบัติงานมากขึ้น

สมเดช สีแสง (2540 : 230) ได้สรุปถึงประโยชน์ของการบริหารแบบการมีส่วนร่วมว่า ประโยชน์ของการบริหารแบบมีส่วนร่วม เป็นการเปิดโอกาสให้พนักงานรวมกลุ่มกัน ใช้ความรู้ ความสามารถ สติปัญญาและประสบการณ์ของแต่ละคนร่วมกันปรับปรุงงาน ในหน่วยงานของตน มีข้อดี คือ

- 1) ผู้ที่รู้ ปัญหาดีที่สุด และสามารถแก้ปัญหาได้ดีที่สุด คือ ผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับปัญหามากที่สุดจะแก้ปัญหาได้ถูกต้องที่สุด
- 2) บุคลากรได้เรียนรู้การทำงานเป็นทีม และมีส่วนร่วมในการบริหาร
- 3) ผู้ปฏิบัติงานมีความรู้ สึกว่าตนมีคุณค่า มีความภาคภูมิใจและทำงานเต็มความสามารถดี อนันต์นาวี (2551 : 26) ได้รวบรวมประโยชน์ของการบริหารแบบการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้ คือ

- 1) ก่อให้เกิดความสามัคคีระหว่างผู้บริหารและผู้ร่วมงานทุกระดับในองค์การ
- 2) ลดความขัดแย้งในการทำงานและเพิ่มความไว้วางใจซึ่งกันและกันมากขึ้น
- 3) สร้างบรรยากาศที่ดีในการทำงาน
- 4) ช่วยให้ผู้ร่วมงานมีสุขภาพจิตดี ทุกคนมีงานทำ
- 5) สร้างความเป็นประชาธิปไตยในองค์การ
- 6) ลดค่าใช้จ่ายและใช้ทรัพยากรอย่างทะนุถนอม
- 7) ช่วยให้การใช้งบประมาณเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

8) ช่วยให้พนักงานเกิดความรู้สึกว่าเขาเป็นส่วนหนึ่งขององค์กร

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ประโยชน์ของการบริหารแบบการมีส่วนร่วม มีดังนี้

- 1) การมีส่วนร่วมก่อให้เกิดการระดมความคิดและอภิปรายร่วมกันระหว่างผู้เกี่ยวข้องทำให้เกิดความคิดเห็นที่หลากหลาย ทำให้การปฏิบัติมีความเป็นไปได้มากกว่าการคิดเพียงคนเดียว
- 2) การมีส่วนร่วมในการบริหารมีผลในทางจิตวิทยา คือ ทำให้เกิดการต่อต้านน้อยลง ในขณะที่เดียวกันจะเกิดการยอมรับมากขึ้น นอกจากนี้ยังเป็นวิธีการที่ผู้บริหารใช้ทดสอบว่าสิ่งที่ตนเองรู้ตรงกับสิ่งที่ผู้ร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชารู้หรือไม่
- 3) เปิดโอกาสให้มีการสื่อสารที่ดีกว่า สามารถแลกเปลี่ยนข้อมูลประสบการณ์ในการทำงานร่วมกันตลอดจนเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน
- 4) การมีส่วนร่วมจะทำให้ผลการปฏิบัติงานดีขึ้น การตัดสินใจมีคุณภาพมากขึ้น และส่งเสริมให้มีการปรับปรุงงานเป็นไปได้อย่างสูง ตลอดจนผู้ร่วมงานมีความพึงพอใจในการปฏิบัติงานมากขึ้นด้วย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานแบบการมีส่วนร่วมในด้านต่าง ๆ แต่งานวิจัยในการบริหารงานวิชาการแบบการมีส่วนร่วมโดยตรงยังมีน้อย ดังนั้นผู้วิจัยจึงรวบรวมงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิชาการแบบการมีส่วนร่วม ที่น่าสนใจ ดังนี้

เฉลิมชัย อากาศสุวรรณ (2541 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการปฏิบัติงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนที่ได้รับรางวัลชนะเลิศการจัดกิจกรรมวัดประถมศึกษาแห่งชาติ สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสงขลา จากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นครูผู้สอนในโรงเรียนที่ได้รับรางวัลชนะเลิศการจัดกิจกรรมวันประถมศึกษาแห่งชาติ จำนวน 233 คน พบว่า

1. การปฏิบัติงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลางเมื่อจำแนกตามขอบข่ายงานมีงานการเรียนการสอน งานวัดและประเมินผล งานห้องสมุด อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนงานอื่นอยู่ในระดับปานกลาง
2. ครูผู้สอนที่มีเพศและประสบการณ์ต่างกัน มีทัศนคติต่อการปฏิบัติงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียน โดยรวมไม่แตกต่างกัน ส่วนครูที่ปฏิบัติงานอยู่ในโรงเรียนที่มีขนาดแตกต่างกัน มีทัศนคติต่อการปฏิบัติงานวิชาการไม่แตกต่างกัน ยกเว้นงานห้องสมุดที่แตกต่าง

3. ในทัศนะของครูผู้สอน ผู้บริหาร โรงเรียนมีปัญหาในการปฏิบัติงานวิชาการในเรื่อง การขาดสื่อการเรียนการสอนมากที่สุด รองลงมาคือ วิธีการวัดและประเมินผลของครูยังไม่ หลากหลายและหนังสือในห้องสมุดมีน้อย

มงคล อินทสิทธิ์ (2542 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของครูผู้สอนใน การบริหารงานวิชาการของโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอพร้าว จังหวัด เชียงใหม่” จากผลการศึกษา พบว่า ครูผู้สอนส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการบริหารงานวิชาการนั้น คือ มีส่วนร่วมบริหารหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้มีส่วนร่วมบริหารงานวัดและประเมินผล และการมีส่วนร่วมบริหารงานการนิเทศภายใน นอกจากนี้ครูผู้สอนยังให้ความเห็นในเรื่อง ความไม่สอดคล้องของหลักสูตรกับสภาพความต้องการของผู้เรียนและท้องถิ่น เสนอแนะให้อบรม สัมมนาการใช้หลักสูตร ครูขาดเครื่องมือวัดผลที่เป็นมาตรฐาน ขาดความรู้ความเข้าใจด้าน การประเมินผล การจัดทำแฟ้มสะสมงานของนักเรียน เสนอแนะให้มีการใช้แบบทดสอบ มาตรฐาน และมีการอบรมให้ความรู้แก่ครูผู้สอน การนิเทศภายในที่ครูส่วนหนึ่งเห็นว่าส่วนร่วม น้อยนั้น เสนอแนะให้มีแผนนิเทศภายในและนิเทศอย่างต่อเนื่อง

แม่นมาศ สูดสว่าง (2542 :68) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาการมีส่วนร่วมของครู อาจารย์ในการวางแผนปฏิบัติการประจำปีของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัด ชุมพร” จากผลการศึกษา พบว่า ครูที่มีประสบการณ์ในการสอนต่ำกว่า 10 ปี และ 10 ปีขึ้นไป มีส่วนร่วมในการวางแผนปฏิบัติการประจำปีของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดชุมพร ในภาพรวมแตกต่างกันอย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

นเรศ หินนุกูล (2544 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมในการบริหาร งานของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จังหวัดนครราชสีมา” พบว่า คณะกรรมการ สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง สำหรับปัญหา ในการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้แก่ คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานขาดความรู้ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ ไม่มีเวลา ไม่กล้า แสดงความคิดเห็น ขาดการประสานงานระหว่างสถานศึกษากับคณะกรรมการสถานศึกษา ขาด งบประมาณ ส่วนข้อเสนอแนะแนวทางในการแก้ปัญหาได้แก่ หน่วยงานในระดับเหนือควรจัด อบรมให้ความรู้ ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ แต่งตั้งบุคคลที่เหมาะสมในการประสานงาน ระหว่างสถานศึกษากับชุมชน และหน่วยเหนือควรมีประกาศเกียรติคุณแก่คณะกรรมการ สถานศึกษาที่ปฏิบัติงานดี เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจ

พรหมมน สุวรรณอินทร์ (2545 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนการประกันคุณภาพการศึกษาของผู้บริหารและครูในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดยะลา) จากผลการศึกษา พบว่า 1) ครูในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดยะลามีส่วนร่วมในการวางแผนการประกันคุณภาพการศึกษาอยู่ในระดับ 2 คือ มีส่วนร่วมรับรู้ และมีส่วนร่วมคิด และมีส่วนร่วมตัดสินใจ 2) เมื่อเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนการประกันคุณภาพการศึกษา พบว่า ผู้บริหารและครูในโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดยะลา มีส่วนร่วมในระดับที่แตกต่างกันโดยผู้บริหารมีส่วนร่วมในระดับสูงกว่า 3) เมื่อเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของผู้บริหารและครูที่ปฏิบัติงานในโรงเรียนมัธยม จังหวัดยะลา ที่มีขนาดต่างกันพบว่า มีส่วนร่วมในระดับที่แตกต่างกัน โดยที่ผู้บริหารและครูที่ปฏิบัติงานในโรงเรียนมัธยมศึกษา ที่มีขนาดเล็กมีส่วนร่วมในระดับที่สูงกว่าครูและผู้บริหารที่ปฏิบัติงานในโรงเรียนมัธยมศึกษาที่มีขนาดใหญ่ และผู้บริหารและครูที่ปฏิบัติงานในโรงเรียนมัธยมศึกษาที่มีขนาดใหญ่พิเศษ มีส่วนร่วมในระดับสูงกว่าผู้บริหารและครูที่ปฏิบัติงานในโรงเรียนมัธยมศึกษาที่มีขนาดใหญ่

อุไร ทองด้วง (2545 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การปฏิบัติงานการประกันคุณภาพการศึกษาตามมาตรฐานการศึกษาในโรงเรียนนำร่อง สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพัทลุง” จากผลการศึกษา พบว่า การปฏิบัติงานการประกันคุณภาพการศึกษาตามมาตรฐานการศึกษาตามทัศนะของบุคลากรในโรงเรียนทั้งภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับปานกลาง และผลการเปรียบเทียบการปฏิบัติงานด้านการประกันคุณภาพการศึกษาในโรงเรียนนำร่อง ตามทัศนะของบุคลากรที่มีตำแหน่งและปฏิบัติงานในโรงเรียนขนาดต่างกัน พบว่า ไม่แตกต่างกันทั้งโดยภาพรวมและรายด้าน

คมสิน ศรีมานะศักดิ์ (2547 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมในการบริหารของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษาจังหวัดนครพนม ผลการวิจัยพบว่า สภาพการมีส่วนร่วมในการบริหารโรงเรียนของครูโดยรวมทุกงานอยู่ในระดับมาก ส่วนการมีส่วนร่วมในการบริหารของครูในโรงเรียนทุกขนาดมีปัญหาอยู่ในระดับน้อย เมื่อเปรียบเทียบความคิดเห็น ระหว่างผู้บริหารกับครูเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการบริหารพบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จินตา อูสมาน (2548 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพและประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในโครงการหนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝันในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้” ผลการศึกษวิจัย พบว่า 1) ประสิทธิภาพการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาในโครงการหนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝันในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ตามทัศนะของข้าราชการครูโดยภาพรวม พบว่าอยู่ในระดับปานกลาง ยกเว้นด้านการจัดการเรียนรู้อยู่

ในระดับมาก 2) ผลการเปรียบเทียบประสิทธิภาพการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา ตามทัศนะของข้าราชการครูที่มีตำแหน่งเป็นหัวหน้าวิชาการ หัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้และกลุ่มกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และครูผู้สอน พบว่า โดยภาพรวมไม่แตกต่างกันยกเว้นด้านการพัฒนาบุคลากรมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 3) ผลการเปรียบเทียบประสิทธิภาพการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา ตามทัศนะของข้าราชการครูที่ปฏิบัติงานในสถานศึกษาขนาดเล็ก กลาง และใหญ่ พบว่า โดยภาพรวมมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยพบว่าประสิทธิภาพการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารในสถานศึกษาขนาดเล็กมีมากกว่าในสถานศึกษาขนาดกลาง และขนาดใหญ่ตามลำดับ 4) ประสิทธิภาพการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในโครงการหนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝันในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้านผู้เรียน ด้านครูผู้สอน ด้านสถานศึกษา และด้านผู้ปกครองและชุมชนพบว่า โดยภาพรวมมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น 5) ปัญหาการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในโครงการหนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝันในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่พบมากที่สุดสามอันดับแรก คือ 1) สถานศึกษามีบุคลากรเกินเกณฑ์ แต่ขาดแคลนครูผู้สอนในบางกลุ่มสาระโดยเฉพาะในรายวิชาหลัก 2) ขาดสื่อที่ทันสมัยในการจัดการเรียนรู้ 3) งบประมาณที่จัดสรรไม่เพียงพอและมีการกำหนดเกณฑ์ในการจัดซื้อโดยไม่คำนึงถึงความต้องการที่แท้จริงของสถานศึกษาแต่ละโรงเรียน ส่วนข้อเสนอแนะที่ผู้บริหารสถานศึกษาเสนอแนะมากที่สุดสองอันดับแรกคือ 1) กระทรวงศึกษาธิการควรจัดสรรงบประมาณ โปรแกรมการสอน วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ให้สถานศึกษาดำเนินการเองโดยเท่าเทียมและต่อเนื่องในทุกสถานศึกษาและให้อิสระในการบริหารจัดการในทุก ๆ ด้าน 2) หน่วยงานที่ดูแลการจัดสรรอัตรากำลังควรจัดส่งครูผู้สอนแก่สถานศึกษาให้ครบทุกกลุ่มสาระแม้จะมีการขอโอนย้ายของครูผู้สอนออกนอกพื้นที่

ประทวน พรหมจ้อย (2548 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่น เขต 3 ผลการวิจัย พบว่า สภาพการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ในภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ปัญหาการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยภาพรวมมีปัญหาอยู่ในระดับน้อย

สละ กิ่งโพธิ์ (2548: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมในการบริหารงานวิชาการของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครราชสีมา” ผลการศึกษา พบว่า ครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครราชสีมามีส่วนร่วมในการบริหารครุมีส่วนรวมมากที่สุด คือ ขั้นตอนการร่วมดำเนินการอยู่ในระดับมาก การมีส่วนร่วมในการบริหารงานวิชาการของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครราชสีมาทั้ง 8 ด้าน ใน 4 ขั้นตอน ขั้นตอนที่ครุมีส่วนรวมมากที่สุด

ที่สุด คือ ขั้นตอนการร่วมดำเนินการ รองลงมาได้แก่ ขั้นตอนการร่วมตัดสินใจ ขั้นตอนการร่วมรับผลประโยชน์ ตามลำดับ และขั้นตอนที่ครูมีส่วนร่วมน้อยที่สุด คือ ขั้นตอนการร่วมประเมินผล และข้อเสนอแนะที่ผู้บริหารควรปฏิบัติในการให้ครูมีส่วนร่วมในการบริหารงานวิชาการคือการให้ครูมีส่วนร่วมในขั้นตอนการร่วมรับผลประโยชน์และขั้นตอนการร่วมประเมินผลมากขึ้นและควรเปิดโอกาสให้ครูมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนมากขึ้นและทั่วถึงควรจัดอบรม สัมมนาเกี่ยวกับหลักสูตร การวัดผลประเมินผล และความรู้ ความเข้าใจในการปฏิบัติงานของครู ควรให้ครู ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการประกันคุณภาพ ส่งเสริมให้ครูจัดทำการวิจัยในชั้นเรียนเพื่อพัฒนาการศึกษา โรงเรียนควรจัดหาสื่อ เทคโนโลยีและงบประมาณมาสนับสนุนการจัดการศึกษาอย่างเพียงพอ โรงเรียนควรเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับบริการจากองค์กรและชุมชน

สำรวจ ลักษณะ (2548 : บทคัดย่อ) ทำการวิจัยเรื่องการศึกษาการบริหารงานวิชาการแบบมีส่วนร่วมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุรินทร์ เขต 2 ผลการวิจัยพบว่า โดยรวมผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอน และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเห็นว่าผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุรินทร์ เขต 2 มีการบริหารงานวิชาการแบบมีส่วนร่วมอยู่ในระดับมาก

กษิตศ เนียมทอง (2549 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง ศักยภาพการบริหารจัดการศึกษาด้านงานวิชาการ โดยใช้โรงเรียนเป็นฐานของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาชัยนาท ผลการวิจัยพบว่า ศักยภาพตนเองของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้ปฏิบัติการสอน ภาพรวม พบว่า อยู่ในระดับมาก ผลการเปรียบเทียบศักยภาพการบริหารจัดการศึกษาด้านงานวิชาการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาชัยนาท จำแนกตามวุฒิทางการศึกษาภาพรวม พบว่า ไม่แตกต่างกัน

ปรีชา โล่ห์ชัย (2552 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ตามทัศนะของหัวหน้างานวิชาการ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษายะลา เขต 2 ผลการวิจัยพบว่า ระดับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ตามทัศนะของหัวหน้างานวิชาการสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษายะลา เขต 2 โดยภาพรวมและรายด้าน อยู่ในระดับมาก ผลการเปรียบเทียบระดับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ตามทัศนะของหัวหน้างานวิชาการ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษายะลา เขต 2 จำแนกตามวุฒิทางการศึกษา อายุและประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่งหัวหน้างานวิชาการสถานศึกษาต่างกัน โดยภาพรวมและรายด้าน ไม่แตกต่างกัน

ผู้วิจัยสรุปว่า การบริหารงานวิชาการ เป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาการศึกษาที่ทุกฝ่ายต้องร่วมกันในทุกกระบวนการ ตั้งแต่การวางแผน การปฏิบัติตามแผน การติดตามตรวจสอบและประเมินผล การปรับปรุงพัฒนา ให้บรรลุตามความมุ่งหมายของหลักสูตร ซึ่งสถานศึกษาจะต้องดำเนินการให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน จึงจำเป็นต้องให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายมีส่วนร่วมต่อการบริหารงานวิชาการให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลให้มากที่สุด

Prince of Songkla University
Pattani Campus